

Biblioteka
Dokumenti
10

Biblioteka
Dokumenti

MEĐUNARODNI INSTRUMENTI
O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM

Izdavač

Beogradski centar za ljudska prava
Beogradska 54, Beograd, Tel/fax. (011) 308 5328, 344 7121
e-mail: bgcentar@bgcentar.org.yu; www.bgcentar.org.yu

Za izdavača

dr Vojin Dimitrijević

Urednik

mr Marko Karadžić

Korektor

Jasna Alibegović

ISBN 978-86-7202-096-0

Priprema i štampa

Dosije, Beograd

MEĐUNARODNI
INSTRUMENTI O
PRAVIMA OSOBA SA
INVALIDITETOM

Beogradski centar za ljudska prava
Beograd, 2007

SADRŽAJ

Predgovor	7
1. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom	9
2. Predlog opcionog protokola na Međunarodnu konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom	38
3. Standardna pravila Ujedinjenih nacija za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom	43
4. Preporuka br. R (99) 4 Komiteta ministara državama članicama o načelima koja se tiču pravne zaštite punoletnih osoba umanjene sposobnosti	72

PREDGOVOR

U cilju unapređenja prava osoba sa invaliditetom, a naročito osoba s mentalnim smetnjama Beogradski centar za ljudska prava u okviru Balkanske mreže za ljudska prava, pokrenuo je projekat „Staratelji prava“. Osnovna ideja jeste da se kroz edukativne seminare međunarodni standardi i iskustva iz prakse približe sudijama koji sude u vanparničnom postupku, stručnim timovima centara za socijalni rad, nevladinim organizacijama i svima ostalim koji se bave zaštitom osoba sa invaliditetom. Ova publikacija je utoliko značajnija ukoliko se ima u vidu da predstoji ratifikacija i stupanje na snagu novousvojene Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom.

Publikacija će prvenstveno biti korišćena kao edukativni materijal za učesnike seminara koji će biti organizovani u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji. Kroz seminare biće omogućeno različitim akterima koji se bave ovom tematičkom da razmene mišljenja i iskustva i ostvare saradnju koja je jedan od ključnih elemenata u zaštiti osoba sa invaliditetom.

KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM¹

Preambula

Države potpisnice Konvencije:

(a) *Podsećajući se* načela proklamovanih Poveljom Ujedinjenih nacija, koja priznaju urođeno dostojanstvo i jednaka i neotuđiva prava svih članova ljudske zajednice kao osnovu slobode, pravde i mira u svetu,

(b) *Priznajući* da su Ujedinjene nacije Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima i međunarodnim paktovima o pravima čoveka proklamovale i potvrdile da svako ima pravo na uživanje prava i sloboda proklamovanih pomenutim aktima, bez ikakve razlike,

(c) *Ponovo potvrđujući* univerzalnost, nedeljivost i međuzavisnost svih ljudskih prava i osnovnih sloboda i potrebu da se osobama sa invaliditetom garantuje puno uživanje pomenutih prava, bez ikakve razlike,

(d) *Podsećajući se* Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim, kulturnim i političkim pravima, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Međunarodne konvencije o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Konvencije protiv torture i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kazni, Konvencije o pravima deteta i Međunarodne konvencije o zaštiti prava radnika migranata i članova njihovih porodica,

(e) *Priznajući* da je fenomen invalidnosti koncept koji se razvija a da sama invalidnost proističe iz interakcije osoba sa oštećenjima sa okolinskim barijerama i barijerama koje se odražavaju u stavovima zajednice a otežavaju puno i efektivno učešće osoba sa invaliditetom u društvu na osnovu jednakosti sa ostalim članovima tog društva,

(f) *Priznajući* važnost načela i smernica za sprovođenje politike sadržanih u Svetskom programu akcije za osobe sa invaliditetom i Standardnim pravilima za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom za promovisanje, formulisanje i vrednovanje politike, planova, programa i mera koji se

---

¹ Konvenciju je preveo Damjan Tatić. Prevod preuzet sa *web site* Handicap International www.share-see.org, poslednji put posećen 18.12.2006.

na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom planu sprovode kako bi se dalje izjednačile mogućnosti za osobe sa invaliditetom,

(g) *Naglašavajući* značaj punog uključivanja invalidske problematike u sve glavne i relevantne strategije održivog razvoja,

(h) *Priznajući takođe* da je diskriminacija protiv bilo koje osobe po osnovu invalidnosti kršenje urođenog dostojanstva ljudskog bića,

(i) *Priznajući dalje* raznovrsnost osoba sa invaliditetom,

(j) *Priznajući* potrebu za promovisanjem i zaštitom ljudskih prava svih osoba sa invaliditetom, uključujući one kojima je potreban veći stepen podrške,

(k) *Zabrinute* što, uprkos pomenutim dokumentima, naporima i merama koje su vlade, ustanove i relevantne organizacije preduzimale, osobe sa invaliditetom nastavljaju da se suočavaju sa barijerama za njihovo učešće u društvu na osnovama ravnopravnosti, kao i sa kršenjima svojih ljudskih prava širom sveta,

(l) *Naglašavajući* značaj međunarodne saradnje za unapređivanje uslova života osoba sa invaliditetom u svim zemljama, naročito u zemljama u razvoju,

(lj) *Naglašavajući* već postojeće i potencijalne vredne doprinose koje su osobe sa invaliditetom dale opštem blagostanju i raznovrsnosti društava u kojima one žive, kao i to da će promovisanje punog uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane osoba sa invaliditetom i njihovog punog učešća dovesti do njihovog povećanog osećanja pripadnosti, te značajnog napretka u ljudskom, ekonomskom i društvenom razvitku i uklanjanju siromaštva,

(m) *Priznajući* značaj lične autonomije i samostalnosti za osobe sa invaliditetom, uključujući slobodu tih osoba da same vrše izbor i odlučuju o svom životu,

(n) *Smatrajući* da osobe sa invaliditetom treba da uživaju mogućnost da budu aktivno uključene u procese donošenja odluka o politici i programima, uključujući one koji se neposredno tiču samih osoba sa invaliditetom,

(nj) *Zabrinute* zbog teškog stanja sa kojim se suočavaju osobe sa invaliditetom koje su izložene višestrukim ili pogoršanim oblicima diskriminacije po osnovu rase, boje kože, pola, jezika, vere, političkih ili drugih opredeljenja, nacionalnog, domorodačkog ili socijalnog porekla, imovine, rođenja ili drugog statusa ili ličnog svojstva,

(o) *Priznajući* da su devojčice, devojke i žene sa invaliditetom često izložene većem riziku od nasilja, povreda, zlostavljanja, zapostavljanja, zloupotreba i eksploatacije, kako u svojim domovima, tako i izvan njih,

(p) *Priznajući* da deca sa invaliditetom treba da u potpunosti uživaju sva ljudska prava i osnovne slobode na osnovu jednakosti sa drugom decom, i se-

ćajući se obaveza koje su države potpisnice Konvencije o pravima deteta u tom smislu preduzele,

(r) *Nagašavajući* potrebu da se rodna i polna perspektiva unese u sve napore za promovisanje punog uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba sa invaliditetom,

(s) *Upozoravajući* na činjenicu da nesrazmerno veliki broj osoba sa invaliditetom živi u uslovima siromaštva i imajući u tom smislu na umu potrebu za hitnim bavljenjem negativnim uticajem siromaštva na položaj osoba sa invaliditetom,

(š) *Imajući* na umu da su uslovi mira i bezbednosti, zasnovani na punom poštovanju ciljeva i načela sadržanih u Povelji UN i poštovanje primenljivih dokumenata o ljudskim pravima od nezamenljive važnosti za punu zaštitu osoba sa invaliditetom, naročito tokom oružanih sukoba i strane okupacije,

(t) *Priznajući* važnost pristupa fizičkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom okruženju, zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju, informacijama i komunikacijama u omogućavanju osobama sa invaliditetom da u potpunosti uživaju u ljudskim pravima i osnovnim slobodama,

(u) *Uzimajući u obzir* da je pojedinac, imajući obaveze prema drugima i zajednici u kojoj živi, dužan da ulaže napore na promovisanju i poštovanju prava zacrtanih međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima,

(v) *Uverene* da je porodica prirodna i suštinska jedinica društva, te da kao takva treba da uživa zaštitu društva i države a da osobe sa invaliditetom i članovi njihovih porodica treba da prime potrebnu zaštitu i pomoć koja će porodici omogućiti da doprinese punom i ravnopravnom uživanju prava od strane osoba sa invaliditetom,

(z) *Uverene* da će sveobuhvatna i integrativna međunarodna konvencija za promovisanje i zaštitu prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom predstavljati značajan doprinos naporima za umanjivanje značajnih socijalnih nepogodnosti kojima su osobe sa invaliditetom izložene i da će promovisati njihovo učešće u građanskim, političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim sferama života uz jednake mogućnosti, kako u razvijenim, tako i u zemljama u razvoju,

Saglasne su o sledećem:

Član 1.

Svrha Konvencije

Svrha ove Konvencije jeste da promoviše, štiti i osigura puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih osoba sa invaliditetom i da promoviše poštovanje njihovog urođenog dostojanstva.

Osobe sa invaliditetom obuhvataju osobe koje imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja koja u sadejstvu sa različitim barijerama mogu otežati puno i efektivno učešće ovih osoba u društvu na osnovu jednakosti sa drugima.

Član 2. Definicije

Za potrebe ove Konvencije:

„Komunikacija“ obuhvata jezike, prikazivanje tekstova, Brajevo pismo, taktilnu komunikaciju, formate sa velikim slovima, pristupačne multimedije, kao i pisane, audio snimke, jednostavan jezik, ljudske čitače i augmentativne i alternativne oblike, sredstva i formate komunikacija, uključujući pristupačne informativne i komunikacijske tehnologije;

„Jezik“ obuhvata govorne i znakovne jezike i druge oblike neizgovorenih jezika;

„Diskriminacija po osnovu invalidnosti“ znači svako pravljenje razlike, isključivanje ili ograničavanje po osnovu invalidnosti čiji cilj ili posledica jeste ograničavanje ili poništavanje priznanja, uživanja ili spovođenja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u oblastima politike, ekonomije, socijalnih, kulturnih, građanskih prava i bilo kojoj drugoj oblasti. Diskriminacija uključuje sve oblike diskriminacije, uključujući uskraćivanje razumnih adaptacija;

„Razumne adaptacije“ jesu neophodne i odgovarajuće modifikacije i prilagodavanja koje ne predstavljaju nesrazmeran ili neprimeren teret a potrebne su u konkretnim slučajevima kako bi se osobama sa invaliditetom garantovalo uživanje ili ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na jednakim osnovama;

„Univerzalni dizajn“ predstavlja dizajniranje proizvoda, okruženja, programa i usluga tako da sva lica mogu u najvećoj mogućoj meri da ih koriste bez dodatnih adaptacija. „Univerzalni dizajn“ ne isključuje postojanje asistivnih sredstava i pomagala za određene kategorije osoba sa invaliditetom kada su im takva sredstva potrebna.

Član 3. Opšta načela

Osnovna načela ove Konvencije biće:

- (a) Poštovanje urođenog dostojanstva, individualne autonomije osoba sa invaliditetom, uključujući njihovo pravo da donose odluke o sopstvenim životima i samostalnosti tih osoba;
- (b) Nediskriminacija;

- (c) Puno i efektivno učešće i uključenost u sve sfere društvenog života;
- (d) Poštovanje različitosti i prihvatanje osoba sa invaliditetom kao dela ljudske vrste i raznovrsnosti ljudskog roda;
- (e) Jednakost mogućnosti;
- (f) Pristupačnost;
- (g) Jednakost muškaraca i žena;
- (h) Poštovanje razvijajućih kapaciteta dece sa invaliditetom i poštovanje prava te dece da očuvaju sopstveni identitet.

Član 4.

Opšte obaveze

1. Države potpisnice obavezuju se da će osigurati i promovisati puno ostvarenje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve osobe sa invaliditetom bez ikakve diskriminacije po osnovu invalidnosti. Da bi to ostvarile, države potpisnice obavezuju se da će:

- (a) Usvojiti sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mere kako bi sprovele prava priznata ovom Konvencijom;
- (b) Preduzeti sve odgovarajuće mere, uključujući zakonodavne, radi izmene, opozivanja ili poništavanja svih zakona, podzakonskih akata, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju osoba sa invaliditetom;
- (c) Uzeti u obzir pitanja zaštite i promovisanje ljudskih prava osoba sa invaliditetom prilikom formulisanja i primene svake politike i svih programa;
- (d) Uzdržati se od preduzimanja bilo kog akta ili prakse koja nije u skladu sa ovom Konvencijom i osigurati da se javne vlasti i ustanove ponašaju u skladu sa Konvencijom;
- (e) Preduzeti sve odgovarajuće mere kako bi uklonili diskriminaciju po osnovu invalidnosti koju vrši bilo koje lice, bilo koja organizacija ili privatni preduzetnik;
- (f) Vršiti i promovisati istraživanje i razvoj dobara, usluga, opreme i objekata dizajniranih u skladu sa načelima univerzalnog dizajna, definisanog u članu 2 ove Konvencije, koje iziskuju najmanji mogući stepen adaptacije kako bi zadovoljile posebne potrebe osoba sa invaliditetom uz najnižu moguću cenu i promovisati primenu univerzalnog dizajna u izradi standarda i smernica;
- (g) Vršiti i promovisati istraživanje i razvoj, promovisati dostupnost novih tehnologija, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije, pomagala za kretanje, sredstva, asistivnu tehnologiju pogodnu za osobe

sa invaliditetom, dajući prednost tehnologijama izrađenim po pristupačnim cenama;

- (h) Pružati pristupačne informacije osobama sa invaliditetom o pomagalicama za kretanje, sredstvima i asistivnoj tehnologiji, uključujući nove tehnologije, kao i drugim oblicima asistencije, službama podrške i pogodnostima;
- (i) Promovisati trening i obuku stručnjaka i osoblja koje radi sa osobama sa invaliditetom u oblasti prava priznatih ovom Konvencijom kako bi bolje pružale asistenciju i usluge garantovane i proistekle iz pomenutih prava.

2. U odnosu na ekonomska, socijalna i kulturna prava države potpisnice će preduzeti takve mere uz maksimalnu upotrebu resursa kojima raspolažu i po potrebi u sklopu međunarodne saradnje, sa ciljem da progresivno postignu puno ostvarivanje ovih prava, bez zadiranja u obaveze proistekle iz ove Konvencije koje su neposredno primenljive shodno odredbama međunarodnog javnog prava.

3. Prilikom razvoja i sprovođenja politike i zakonodavstva usmerenih na primenu ove Konvencije, kao i drugim procesima donošenja odluka o pitanjima koja se neposredno tiču osoba sa invaliditetom, države potpisnice će to činiti uz bliske konsultacije i aktivno učešće osoba sa invaliditetom, uključujući decu sa invaliditetom, kroz organizacije koje ih predstavljaju i zastupaju.

4. Ništa u ovoj Konvenciji neće uticati na povoljnije odredbe iz zakona ili međunarodnopravnih propisa na snazi u nekoj od država potpisnica koje se odnose na ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom. Neće biti ograničavanja ili ukidanja bilo kog osnovnog ljudskog prava koje je priznato ili postoji u nekoj od država potpisnica ove Konvencije na osnovu drugih konvencija, zakona, propisa ili običaja pod izgovorom da ova Konvencija ne priznaje ta prava, ili da ih priznaje u užem obimu.

5. Odredbe ove Konvencije odnosiće se na sve delove federalnih država bez ikakvih ograničenja ili izuzetaka.

Član 5.

Ravnopravnost i nediskriminacija

1. Države potpisnice priznaju da su sve osobe jednake pred zakonom i imaju pravo na jednaku zaštitu pred zakonom i uživanje jednakih blagodeti zakona, bez ikakvih diskriminacija.

2. Države potpisnice zabranjuju bilo kakvu diskriminaciju po osnovu invalidnosti i garantuju svim osobama sa invaliditetom jednaku i efektivnu pravnu zaštitu od diskriminacije po bilo kom osnovu.

3. Da bi promovisali ravnopravnost i ukinuli diskriminaciju, države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće korake kako bi osigurali pružanje razumnih adaptacija.

4. Posebne mere neophodne za postizanje i ubrzavanje de fakto jednakosti osoba sa invaliditetom neće se smatrati diskriminacijom po osnovu invalidnosti shodno odredbama ove Konvencije.

Član 6.

Žene sa invaliditetom

1. Države potpisnice priznaju da su žene i devojčice sa invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji i u tom smislu preduzeće mere radi osiguravanja punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane žena i devojčica sa invaliditetom.

2. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće mere kako bi osigurale pun razvoj, napredak i osnaživanje žena, radi garantovanja vršenja i uživanja njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda iz ove Konvencije.

Član 7.

Deca sa invaliditetom

1. Države potpisnice preduzeće sve potrebne mere kako bi osigurale da deca sa invaliditetom uživaju sva ljudska prava i osnovne slobode na osnovu jednakosti sa drugom decom.

2. U svim akcijama koje se odnose na decu sa invaliditetom prvenstvena pažnja biće posvećena najboljem interesu deteta.

3. Države potpisnice osiguraće da deca sa invaliditetom imaju pravo da slobodno izraze svoje stavove o svakom pitanju koje ih se tiče na osnovu jednakosti sa drugom decom, uzimajući u obzir njihove godine i zrelost, a u ostvarivanju tog prava biće im pružena asistencija u skladu sa njihovim uzrastom i invalidnošću.

Član 8.

Podizanje nivoa svesti o pitanjima invalidnosti

1. Države potpisnice obavezuju se da odmah preduzmu efektivne i odgovarajuće mere radi:

- (a) Podizanja nivoa svesti o osobama sa invaliditetom u celom društvu, uključujući na nivou njihovih porodica, i promovisanja poštovanja prava i dostojanstva ovih osoba;
- (b) Borbe protiv stereotipova, predrasuda o osobama sa invaliditetom i štetnih postupaka vezanih za ove osobe u svim oblastima života, uključujući one zasnovane na polu i uzrastu;

- (c) Podizanja nivoa svesti o doprinosima i sposobnostima osoba sa invaliditetom.
- 2. Ove mere, između ostalog, uključuju:
  - (a) Pokretanje i održavanje efektivnih kampanja za podizanje nivoa svesti javnosti usmerenih na:
    - (i) Podsticanje prihvatanje prava osoba sa invaliditetom;
    - (ii) Promovisanje pozitivnog gledanja na osobe sa invaliditetom i većeg stepena društvene svesti o ovim osobama;
    - (iii) Promovisanje veština, vrednosti, sposobnosti i doprinosa osoba sa invaliditetom na radnom mestu i tržištu rada;
  - (b) Podizanje nivoa svesti kako bi se izgradio odnos poštovanja prema pravima osoba sa invaliditetom, uključujući rad sa decom, počev od najranijeg uzrasta pa kroz sve nivoe obrazovnog sistema;
  - (c) Podsticanje organa medija da prezentuju sliku o osobama sa invaliditetom koja bi bila u skladu sa ciljevima ove Konvencije;
  - (d) Promovisanje programa treninga za podizanje nivoa svesti o osobama sa invaliditetom i njihovim pravima.

Član 9.

Pristupačnost

1. Da bi osobama sa invaliditetom omogućile da samostalno žive i u potpunosti učestvuju u svim aspektima života, države potpisnice preduzeće odgovarajuće mere da osobama sa invaliditetom, na osnovu jednakosti sa drugima, osiguraju pristup izgrađenom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije, kao i drugim uslugama i objektima namenjenim javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama. Ove mere, koje će uključivati identifikaciju i uklanjanje prepreka i barijera pristupačnosti, između ostalog će se primenjivati na:

- (a) Zgrade, puteve, prevoz i druge unutrašnje i spoljne objekte i postrojenja, uključujući škole, stambene objekte, medicinska zdanja i radna mesta;
- (b) Informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući elektronske usluge i službe i servise za slučaj vanrednih situacija.

2. Države potpisnice će takođe preduzeti odgovarajuće mere kako bi:

- (a) Razvile, podsticale i nadzirale primenu minimalnih standarda i smernica za pristupačnost zgrada i usluga otvorenih za javnost, ili namenjenih javnosti;

- (b) Osigurale da privatna lica i preduzetnici koji pružaju usluge i drže objekte otvorene za javnost, ili namenjene javnosti, uzmu u obzir sve aspekte pristupačnosti za osobe sa invaliditetom;
- (c) Pružile trening i obuku o pitanjima pristupačnosti relevantnim za osobe sa invaliditetom svim relevantnim subjektima i akterima;
- (d) Obezbedile natpise na Brajevom pismu i u lako čitljivom formatu u zgradama i drugim objektima otvorenim za javnost, ili namenjenim javnosti;
- (e) Obezbedile druge oblike žive asistencije i posrednika, uključujući vodiče, čitače i prevodioce na gestovni jezik kako bi olakšali pristup zgradama i drugim objektima otvorenim za javnost, ili namenjenim javnosti;
- (f) Promovisale druge odgovarajuće oblike asistencije i podrške osobama sa invaliditetom kako bi im osigurale pristup informacijama;
- (g) Promovisale pristup za osobe sa invaliditetom novim komunikacijskim tehnologijama i sistemima, uključujući internet;
- (h) Promovisale dizajniranje, razvoj, proizvodnju i distribuciju pristupačnih informacijskih i komunikacijskih tehnologija i sistema u ranoj fazi kako bi informatičko društvo postalo pristupačno po najnižoj ceni.

Član 10.

Pravo na život

Države potpisnice ponovo potvrđuju da svako ljudsko biće ima urođeno pravo na život i preduzeće sve potrebne mere kako bi osigurale da osobe sa invaliditetom uživaju ovo pravo na jednakim osnovama sa drugima.

Član 11.

Situacije rizika i vanredne humanitarne krizne situacije

Države potpisnice preduzeće, u skladu sa obavezama proisteklim iz međunarodnog prava, uključujući odredbe međunarodnog humanitarnog prava i odredbe o ljudskim pravima, sve potrebne mere da bi osigurale zaštitu i bezbednost osoba sa invaliditetom u situacijama rizika, uključujući oružane sukobe, vanredne humanitarne krizne situacije i prirodne katastrofe.

Član 12.

Jednako priznanje lica pred zakonom

1. Države potpisnice potvrđuju ponovo da osobe sa invaliditetom svuda imaju pravo na priznanje pravne sposobnosti.

2. Države potpisnice priznaju da osobe sa invaliditetom uživaju poslovnu sposobnost na jednakim osnovama sa drugim licima u svim oblastima.

3. Države potpisnice preduzeće odgovarajuće mere da osobama sa invaliditetom omoguće pristup podršci koja im može biti potrebna za ostvarivanje njihove poslovne sposobnosti.

4. Države potpisnice osiguraće da sve mere koje se odnose na uživanje poslovne sposobnosti predviđaju odgovarajuće i efektivne mehanizme zaštite koji će sprečiti zloupotrebe, u skladu sa odredbama međunarodnog javnog prava o ljudskim pravima. Ti mehanizmi zaštite osiguraće da mere vezane za uživanje poslovne sposobnosti poštuju prava dotične osobe sa invaliditetom, njihovu volju, želje dotične osobe, isključe svaki sukob interesa i nedozvoljeno mešanje, budu proporcionalne okolnostima u kojoj se svaka osoba nalazi, da se odvijaju u najkraćem mogućem periodu i da podležu redovnoj reviziji od strane nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskog tela. Zaštitni mehanizmi treba da budu proporcionalni stepenu u kom mere utiču na prava i interese osoba sa invaliditetom.

5. Shodno odredbama ovog člana, države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće i efektivne mere kako bi osigurale jednako pravo osoba sa invaliditetom da poseduju i nasleđuju imovinu, da kontrolišu svoje finansijske poslove i imaju pristup bankarskim zajmovima, hipotekama i drugim oblicima kredita pod jednakim uslovima, i osiguraće da osobe sa invaliditetom ne budu arbitrerno lišene imovine.

Član 13.

Pristup pravdi

1. Države potpisnice osiguraće osobama sa invaliditetom efektivan pristup pravdi pod jednakim uslovima sa ostalima, uključujući kroz pružanje adaptacija u postupku primerenih uzrastu osoba, da bi olakšale njihove efektivne uloge kao direktnih ili indirektnih učesnika, uključujući i kao svedoka, u pravnim postupcima, uključujući istražne postupke i druge preliminarne faze postupka.

2. Da bi pomogle osiguravanje efektivnog pristupa pravdi za osobe sa invaliditetom, države potpisnice će promovisati trening i obuku osoba koje rade na polju deljenja pravde, uključujući policijsko i zatvorsko osoblje.

Član 14.

Sloboda i sigurnost osoba

1. Države potpisnice će osigurati da osobe sa invaliditetom, na osnovu jednakosti sa drugima:

- (a) Uživaju pravo na slobodu i sigurnost ličnosti;
- (b) Ne bivaju nezakonito ili arbitrerno lišeni slobode, da svako lišavanje slobode bude u skladu sa zakonom a da postojanje invalidnosti ni u kom slučaju ne služi kao osnov za lišavanje slobode.

2. Države potpisnice će osigurati da, ukoliko osobe sa invaliditetom budu lišene slobode, one, na osnovu jednakosti sa drugima, uživaju garancije u skladu sa međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima i da se sa njima postupa u skladu sa ciljevima i načelima ove Konvencije, uključujući kroz pružanje razumnih adaptacija.

Član 15.

Sloboda od torture ili surovog, nehumanog ili degradirajućeg postupanja ili kazne

1. Niko neće biti podvrgnut torturi, ili surovom, nehumanom ili degradirajućem postupanju ili kaznama. Naročito se ne mogu vršiti medicinski i naučni eksperimenti bez slobodnog pristanka osoba koje treba da budu podvrgnute dotičnim eksperimentima.

2. Države potpisnice preduzeće sve efektivne zakonodavne, administrativne, pravosudne, ili druge mere kako bi, na osnovu jednakosti sa drugima, sprečile da osobe sa invaliditetom budu podvrgnute torturi, ili surovom, nehumanom ili degradirajućem postupanju ili kaznama.

Član 16.

Sloboda od eksploatacije, nasilja i zlostavljanja

1. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne, obrazovne i druge mere kako bi zaštitile osobe sa invaliditetom od svih oblika eksploatacije, nasilja i zloupotreba, uključujući njihove rodno zasnovane aspekte i manifestacije, kako u njihovim domovima, tako i izvan njihovih domova.

2. Države potpisnice preduzeće takođe sve odgovarajuće mere kako bi sprečile nasilje i zlostavljanje obezbeđujući osobama sa invaliditetom, njihovim porodicama i licima koja se staraju za njih, između ostalog, odgovarajuće oblike asistencije i podrške koji će voditi računa o specifičnostima uzrasta i roda osoba, uključujući pružanje informacija kako da izbegnu, prepoznaju i prijave slučajeve nasilja i zlostavljanja. Države potpisnice osiguraće da servisi zaštite vode računa o invalidnosti, rodu i uzrastu osoba.

3. Države potpisnice će osigurati da svi programi, objekti i ustanove za osobe sa invaliditetom budu efektivno nadzirani od strane nezavisnih vlasti kako bi sprečili slučajeve eksploatacije, nasilja i zlostavljanja.

4. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće mere kako bi promovisale fizički, kognitivni i psihološki oporavak, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju osoba sa invaliditetom koje su bile žrtve eksploatacije, nasilja i zlostavljanja, uključujući pružanje zaštitnih usluga. Ovaj oporavak i reintegracija odvijace se u okruženju koje podstiče zdravlje, blagostanje, samopoštovanje, dostojanstvo

i autonomiju ličnosti i vodi računa o posebnim potrebama vezanim za uzrast i rod.

5. Države potpisnice će usvojiti efikasno zakonodavstvo i politiku, koji će između ostalog uzeti u obzir rod i uzrast, kako bi osigurale identifikovanje, istragu i, kada je to primereno, procesuiranje slučajeva eksploatacije, nasilja i zloupotreba protiv osoba sa invaliditetom.

Član 17.

Zaštita integriteta ličnosti

Svaka osoba sa invaliditetom ima pravo na poštovanje njenog fizičkog ili mentalnog integriteta na osnovu jednakosti sa drugima.

Član 18.

Sloboda kretanja i državljanstvo

1. Države potpisnice priznaće pravo osoba sa invaliditetom na slobodu kretanja, slobodu izbora mesta stanovanja i na državljanstvo na osnovu jednakosti sa drugima, uključujući kroz osiguravanje da osobe sa invaliditetom:

- (a) Imaju pravo da steknu, da promene državljanstvo i da ne mogu biti arbitrerno lišeni državljanstva na osnovu njihove invalidnosti;
- (b) Nisu lišene, po osnovu invalidnosti, prava da steknu, poseduju i koriste isprave o državljanstvu ili druge isprave, ili da koriste druge relevantne postupke poput postupka za imigraciju koji mogu biti potrebni kako bi ove osobe lakše ostvarivale svoju slobodu kretanja;
- (c) Imaju pravo da napuste bilo koju zemlju, uključujući i svoju sopstvenu;
- (d) Nisu lišene arbitrerno ili na osnovu svoje invalidnosti prava da uđu u svoju sopstvenu zemlju.

2. Deca sa invaliditetom biće registrovana odmah po rođenju i od rođenja će uživati pravo na ime, pravo da steknu državljanstvo i u meri u kojoj je to moguće, pravo da ih njihovi roditelji poznaju i da se staraju o njima.

Član 19.

Samostalni život i uključenost u lokalnu zajednicu

Države potpisnice ove Konvencije osobama sa invaliditetom priznaju jednako pravo da žive u zajednici i uživaju pravo izbora jednako sa drugim osobama i preduzeće efektivne i odgovarajuće mere kako bi olakšale osobama sa invaliditetom da u potpunosti uživaju ovo pravo, omogućile njihovu punu uključenost u zajednicu i učešće u životu zajednice, uključujući preduzimanje mera kako bi osigurale da:

- (a) Osobe sa invaliditetom imaju mogućnost da izaberu mesto svog prebivanja, sa kim će i gde će živeti, pod jednakim uslovima sa drugima i neće biti obavezne da žive pod određenim aranžmanima;
- (b) Osobe sa invaliditetom imaju pristup spektru službi podrške u svojim domovima, ustanovama za smeštaj i lokalnoj zajednici, uključujući personalne asistente, neophodne radi podrške uključenosti i životu osoba sa invaliditetom u svojim lokalnim zajednicama i sprečavanja izolacije ili isključenosti iz zajednice;
- (c) Usluge u lokalnoj zajednici koje su na raspolaganju opštoj populaciji treba da budu dostupne osobama sa invaliditetom pod jednakim uslovima i da budu u skladu sa potrebama osoba sa invaliditetom.

Član 20.

Lična pokretljivost

Države potpisnice ove Konvencije preduzeće efektivne mere radi osiguravanja lične pokretljivosti za osobe sa invaliditetom sa njihovom najvećom mogućom samostalnošću, uključujući:

- (a) Olakšavanje lične pokretljivosti osoba sa invaliditetom na način i u vreme kada one to odaberu i po pristupačnim cenama,
- (b) Olakšavanje pristupa osobama sa invaliditetom kvalitetnim pomagali-ma za ostvarivanje pokretljivosti, asistivnim tehnologijama i oblicima žive asistencije i posrednicima, uključujući omogućavanje da oni budu dostupni po pristupačnim cenama,
- (c) Pružanje treninga i obuke u veštinama pokretljivosti osobama sa invaliditetom i specijalistima koji rade sa tim osobama,
- (d) Ohrabrivanje privatnog sektora koji proizvodi pomagala za ostvarivanje pokretljivosti, asistivne tehnologije i sredstva da uzme u obzir sve aspekte pokretljivosti osoba sa invaliditetom.

Član 21.

Sloboda mišljenja i izražavanja, pristup informacijama

Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće mere kako bi osigurale da osobe sa invaliditetom mogu da ostvare slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja na osnovama jednakosti sa drugima kroz upotrebu svih oblika komunikacije definisanih u članu 2 ove Konvencije, po izboru osoba sa invaliditetom, uključujući:

- (a) Pružanje osobama sa invaliditetom informacija namenjenih opštoj javnosti na blagovremen način i bez dodatnih troškova po osobe sa inva-

- liditetom u pristupačnim formatima i tehnologijama primerenim različitim vrstama invalidnosti;
- (b) Prihvatanje i olakšavanje upotrebe gestovnog jezika, Brajevog pisma i augmentativne i alternativne komunikacije i svih drugih pristupačnih načina, sredstava i formata po izboru osoba sa invaliditetom u službenim odnosima;
  - (c) Pozivanje da privatna lica i organizacije koje pružaju usluge opštoj javnosti, uključujući kroz upotrebu interneta, pružaju informacije i usluge u pristupačnim formatima koje osobe sa invaliditetom mogu koristiti;
  - (d) Ohrabrivanje masovnih medija, uključujući one koji pružaju informacije putem interneta, da svoje usluge učine pristupačnim osobama sa invaliditetom;
  - (e) Podsticanje i priznavanje upotrebe gestovnih jezika.

Član 22.

Poštovanje privatnosti

1. Niti jedna osoba sa invaliditetom, bez obzira na mesto prebivanja ili njene životne aranžmane, neće biti izložena arbitrarnom ili nezakonitom mešanju u njegovu ili njenu privatnost, porodični život, domaćinstvo, korespondenciju ili druge oblike komunikacije, kao ni nezakonitim napadima na njegovu ili njenu čast ili reputaciju. Sve osobe sa invaliditetom uživaju pravo na zakonsku zaštitu od takvih mešanja ili napada.

2. Države potpisnice štitiće privatnost ličnih podataka, podataka vezanih za zdravstveno stanje i rehabilitaciju osoba sa invaliditetom na osnovu jednakosti sa drugima.

Član 23.

Poštovanje doma i porodice

1. Države potpisnice će preduzeti efektivne i odgovarajuće mere kako bi eliminisale diskriminaciju osoba sa invaliditetom u svim pitanjima vezanim za bračne, porodične, lične odnose i roditeljstvo, na osnovu jednakosti sa drugima, kako bi osigurali da:

- (a) Pravo svih osoba sa invaliditetom koji su u uzrastu u kome se može stupiti u brak da stupaju u brak i zasnivaju porodicu na osnovu punog i slobodno izraženog pristanka budućih supružnika bude priznato;
- (b) Budu uvažena prava osoba sa invaliditetom da slobodno i odgovorno odlučuju o broju svoje dece i razmaku između njih na jednakim osnovama sa drugima, da imaju pristup informacijama primerenim njih-

vom uzrastu, obrazovanju o reprodukciji i planiranju porodice i sredstvima potrebnim kako bi bile u stanju da ostvaruju dotična prava;

- (c) Osobe sa invaliditetom, uključujući decu, očuvaju svoju plodnost na osnovu jednakosti sa drugima.

2. Države potpisnice ove Konvencije osiguraće da prava i odgovornosti osoba sa invaliditetom u odnosu na hraniteljstvo, starateljstvo i usvojenje dece i druge slične ustanove u nacionalnim zakonodavstvima, gde takvi koncepti postoje, budu poštovana. U svakom slučaju mora se prioritetno poštovati najbolji interes deteta. Države potpisnice će osobama sa invaliditetom pružati odgovarajuću podršku u ostvarivanju njihovih odgovornosti u podizanju dece.

3. Države potpisnice će osigurati da deca sa invaliditetom imaju jednaka prava u pogledu porodičnog života. Radi ostvarivanja tih prava i sprečavanja sakrivanja, napuštanja, zapostavljanja i odvajanja dece sa invaliditetom, države potpisnice obavezuju se da deci sa invaliditetom i njihovim porodicama pruže rane i sveobuhvatne informacije, servise i podršku.

4. Države potpisnice će osigurati da dete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležni organi donesu odluku u skladu sa primenljivim pravom i postupcima, koja može biti podvrgnuta sudskoj reviziji, da je odvajanje u najboljem interesu deteta. Ni u kom slučaju dete neće biti odvojeno od roditelja sa invaliditetom na osnovu invalidnosti bilo deteta, bilo jednog ili oba roditelja.

5. Države potpisnice obavezuju se da u slučajevima kada neposredna porodica nije u stanju da se stara o detetu sa invaliditetom preduzmu sve napore kako bi detetu kao alternativu pružili negu u široj porodici a kada to nije moguće brigu unutar zajednice u porodičnom okruženju.

Član 24.

Obrazovanje

1. Države potpisnice priznaju pravo svih osoba sa invaliditetom na obrazovanje. Sa ciljem da ostvare uživanje ovog prava bez diskriminacije i na osnovu jednakosti sa drugima, države potpisnice osiguraće inkluzivni sistem obrazovanja na svim nivoima i učenje tokom čitavog života usmereno na:

- (a) Pun razvoj ljudskih potencijala i osećanja dostojanstva i samovrednosti, kao i jačanje poštovanja ljudskih prava, osnovnih sloboda i ljudske raznovrsnosti,
- (b) Razvijanje ličnosti, talenata i mentalnih i fizičkih sposobnosti osobe sa invaliditetom do najveće moguće mere,
- (c) Omogućavanje da sve osobe sa invaliditetom efektivno učestvuju u slobodnom društvu.

2. Prilikom ostvarivanja ovog prava, države potpisnice će osigurati da:

- (a) Osobe sa invaliditetom ne budu isključene iz opšteg obrazovnog sistema na osnovu svoje invalidnosti, a da niti jedno dete sa invaliditetom ne bude isključeno iz besplatnog i obaveznog osnovnog obrazovanja, ili iz srednjeg obrazovanja, zbog svog invaliditeta;
- (b) Osobe sa invaliditetom imaju pristup inkluzivnom, kvalitetnom, besplatnom i obaveznom osnovnom obrazovanju, ili srednjem obrazovanju u svojoj lokalnoj zajednici na osnovu jednakosti sa drugima;
- (c) Budu osigurane razumne adaptacije koje će odgovoriti potrebama pojedinaca;
- (d) Osobama sa invaliditetom budu pružena podrška u sklopu opšteg obrazovnog sistema koja im je potrebna da bi im se olakšalo efektivno obrazovanje.
- (e) Budu pružene individualizovane mera podrške u okruženjima koje maksimiziraju akademski i socijalni razvoj, u skladu sa ciljem pune uključenosti.

3. Države potpisnice će omogućiti osobama sa invaliditetom da uče životne i veštine relevantne za socijalni razvoj koje su im neophodne kako bi olakšale njihovo puno i jednako učešće u obrazovanju i kao članova zajednice. Da bi ostvarile ovaj cilj, države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mere koje će između ostalog:

- (a) Olakšati učenje Brajevog i alternativnog pisma, augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i formata komunikacije, veštine orijentacije i mobilnosti, olakšati vršnjačko obrazovanje i razmenu iskustava među osobama u sličnoj situaciji,
- (b) Olakšati učenje gestovnog jezika i promovisanje lingvističkog identiteta zajednice gluвих osoba,
- (c) Osigurati da se obrazovanje osoba, a naročito dece koja su gluva, slepa ili slepogluva vrši na jezicima i oblicima komunikacije koji su najprimereniji i u okruženju koje osigurava maksimalan akademski i društveni razvoj.

4. Da bi pomogle u garantovanju uživanja ovog prava, države potpisnice preduzeće odgovarajuće mere za zapošljavanje nastavnog osoblja koje je kvalifikovano da koristi gestovni jezik ili Brajevo pismo, uključujući nastavnike koji su i sami osobe sa invaliditetom i da obuču stručnjake i osoblje koji rade na svim nivoima obrazovanja. Takav trening i obuka treba da obuhvate podizanje nivoa svesti o invalidnosti, upotrebu odgovarajućih augmentativnih i alternativnih na-

čina, sredstava i formata komunikacije, obrazovnih tehnika i materijala radi podrške osobama sa invaliditetom.

5. Države potpisnice osiguraće da osobe sa invaliditetom mogu imati pristup opštem tercijarnom obrazovanju, profesionalnom osposobljavanju i edukaciji, obrazovanju za odrasle i životnom učenju na jednakim osnovama sa ostalim licima. Radi ostvarivanja pomenutog cilja, države potpisnice će osigurati da se osobama sa invaliditetom pruže razumne adaptacije.

Član 25.

Zdravstvena zaštita

Države potpisnice priznaju da sve osobe sa invaliditetom imaju pravo na uživanje najvišeg mogućeg standarda zdravlja bez diskriminacije po osnovu invalidnosti. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće mere kako bi osigurale pristup zdravstvenim i uslugama rehabilitacije vezanim za zdravstvenu zaštitu, koje će voditi računa o rodnim aspektima. Države potpisnice naročito će:

- (a) Osobama sa invaliditetom pružiti isti raspon i standarde priuštljivih zdravstvenih usluga koje su obezbeđene i za ostale građane, uključujući usluge vezane za seksualno zdravlje i reprodukciju i programe javne zaštite zdravlja namenjene najširoj populaciji;
- (b) Osobama sa invaliditetom pružiti one zdravstvene usluge koje im posebno trebaju zbog njihove invalidnosti, uključujući ranu identifikaciju i intervencije onda kada je to primereno i usluge usmerene na minimiziranje i sprečavanje dalje invalidnosti, uključujući među decom i starijim osobama;
- (c) Nastojati da pomenute zdravstvene usluge obezbede osobama sa invaliditetom što bliže zajednicama u kojima te osobe žive, uključujući seoske zajednice;
- (d) Zahtevati od zdravstvenih radnika da osobama sa invaliditetom pružaju zaštitu istog kvaliteta koja se pruža i ostalim licima, uključujući na osnovu slobodnog i informisanog pristanka, kroz, između ostalog, podizanje nivoa svesti dotičnih radnika o ljudskim pravima, dostojanstvu, autonomiji i potrebama osoba sa invaliditetom putem treninga i promovisanja etičkih standarda za javnu i privatnu zdravstvenu zaštitu;
- (e) Zabraniti diskriminaciju protiv osoba sa invaliditetom prilikom pružanja zdravstvenog osiguranja i osiguranja života u slučajevima kada nacionalno zakonodavstvo dopušta to osiguranje, koja će biti pružana pod fer i razumnim uslovima.
- (f) Sprečiti diskriminatorno uskraćivanje zdravstvene zaštite, zdravstvenih usluga, hrane ili tečnosti na osnovu invalidnosti.

Član 26.

Habilitacija i rehabilitacija

1. Države potpisnice će preduzeti efektivne i odgovarajuće mere, uključujući kroz vršnjačko obrazovanje i razmenu iskustava među osobama u sličnim situacijama, da osobama sa invaliditetom omoguće da postignu maksimalnu samostalnost, potpune fizičke, mentalne, socijalne i profesionalne kapacitete, i potpunu uključenost i učešće u svim aspektima života. Da bi ostvarile taj cilj, države potpisnice će organizovati, ojačati i proširiti sveobuhvatne habilitacijske i rehabilitacijske usluge, naročito u oblastima zdravlja, zapošljavanja, obrazovanja i socijalnih servisa, na takav način da:

- (a) Usluge i programi habilitacije i rehabilitacije počinju u najranijem dobu, i da su zasnovane na multidisciplinarnoj proceni potreba i snaga pojedinca;
- (b) Usluge i programi habilitacije i rehabilitacije podržavaju učešće i uključivanje u zajednicu i sve aspekte društva, dobrovoljni su i dostupni osobama sa invaliditetom što je moguće bliže njihovim vlastitim zajednicama, uključujući i seoska područja.

2. Države potpisnice će promovirati razvoj početnih i treninga za kontinuirano stručno usavršavanje za stručnjake i osoblje koje radi na habilitacijskim i rehabilitacijskim uslugama.

3. Države potpisnice promovisaće raspoloživost, znanje o i upotrebu asistivnih sredstava i tehnologija dizajniranih za osobe sa invaliditetom koje se odnose na habilitaciju i rehabilitaciju.

Član 27.

Rad i zapošljavanje

1. Države potpisnice priznaju pravo osoba sa invaliditetom na rad na osnovu jednakosti sa drugima; ovo uključuje mogućnost da zarađuju za život obavljajući posao koji su slobodno odabrali ili prihvatili na tržištu rada i u radnom okruženju koji su otvoreni, inkluzivni i pristupačni za osobe sa invaliditetom. Države potpisnice preduzeće odgovarajuće korake da osiguraju i promovišu ostvarivanje prava na rad, uključujući i za one osobe koje su stekle invaliditet tokom procesa rada, kroz preduzimanje odgovorajućih mera, uključujući zakonsku regulativu, usmerenih, između ostalog, na:

- (a) Zabranu diskriminacije na osnovu invalidnosti u odnosu na sva pitanja vezana za sve oblike zapošljavanja, uključujući uslove regrutovanja, zapošljavanja i primanja na posao, nastavak zapošljavanja, napredovanje u službi, uslove rada, zaštitu zdravlja i bezbednost na radu;

- (b) Zaštitu prava osoba sa invaliditetom, na osnovu jednakosti sa drugima, na pravedne i povoljne uslova rada, uključujući jednaku nadoknadu za jednak rad, bezbedne i zdrave uslove rada, uključujući zaštitu od uznemiravanja i mogućnost pokretanja postupaka pravne zaštite u slučaju kršenja ovih prava;
- (c) Osiguravanje da osobe sa invaliditetom mogu da ostvaruju svoja radna i sindikalna prava na osnovu jednakosti sa drugima;
- (d) Omogućavanje osobama sa invaliditetom da imaju efektivan pristup opštim tehničkim i programima pronalaženja posla, profesionalnoj rehabilitaciji i produženom treningu i obuci, uslugama za pronalaženje radnog mesta;
- (e) Promovisanje mogućnosti za zapošljavanje i napredovanje u karijeri za osobe sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada, kao i pomoći ovim osobama u traženju, dobijanju i zadržavanju posla;
- (f) Promovisanje mogućnosti za samozapošljavanje, preduzetništvo, razvoj kooperativa i pokretanje sopstvenog biznisa;
- (g) Zapošljavanje osoba sa invaliditetom u javnom sektoru;
- (h) Podsticanje poslodavaca da zapošljavaju osobe sa invaliditetom u privatnom sektoru kroz odgovarajuće mere i politiku, što može uključivati i programe afirmativne akcije, podsticajne i druge mere;
- (i) Obezbeđivanje razumnih adaptacija na radnom mestu i u radnom okruženju za osobe sa invaliditetom;
- (j) Promovisanje sticanja radnog iskustva za osobe sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada;
- (k) Promovisanje profesionalne rehabilitacije i osposobljavanja, programa povratka na posao i zadržavanja posla za osobe sa invaliditetom.

2. Države potpisnice osiguraće da osobe sa invaliditetom ne budu držane u ropstvu ili zavisnom položaju i budu, na osnovu jednakosti sa drugima, zaštićene od prisilnog rada.

Član 28.

Adekvatan životni standard i socijalna zaštita

1. Države potpisnice priznaju pravo osoba sa invaliditetom na adekvatan standard života za te osobe i njihove porodice, uključujući adekvatnu hranu, odeću, stanovanje, kao i pravo na kontinuirano poboljšavanje uslova života i preduzeće odgovarajuće korake da osiguraju i promovišu ostvarivanje ovih prava bez diskriminacije na osnovu invalidnosti.

2. Države potpisnice priznaju pravo svih osoba sa invaliditetom na socijalnu sigurnost i na uživanje tog prava bez diskriminacije po osnovu invalidnosti i preduzeće odgovarajuće korake da osiguraju i promovišu ostvarivanje ovog prava, uključujući mere radi:

- (a) Osiguravanja osobama sa invaliditetom jednakog pristupa čistoj vodi i pristupa odgovarajućim službama, sredstvima i drugoj asistenciji za zadovoljavanje potreba vezanih za invalidnost po pristupačnim cenama;
- (b) Osiguravanja osobama sa invaliditetom, naročito ženama i devojkaama sa invaliditetom i ostarelim licima sa invaliditetom, pristupa programima socijalne zaštite i programima za smanjenje siromaštva;
- (c) Osiguravanja osobama sa invaliditetom i njihovim porodicama, koje žive u uslovima siromaštva, pristupa državnoj pomoći da pokriju troškove vezane za invalidnost, uključujući odgovarajuću obuku, savetovanje, finansijsku pomoć i ustanove za privremeni smeštaj;
- (d) Osiguravanja osobama sa invaliditetom pristupa javno finansiranim programima stanovanja;
- (e) Osiguravanja osobama sa invaliditetom jednakog pristupa pogodnostima i programima penzionog osiguranja.

Član 29.

Učešće u političkom i javnom životu

Države potpisnice će osobama sa invaliditetom garantovati njihova politička prava i mogućnost da ta prava uživaju na osnovu jednakosti sa drugima i obavezuju se da:

- (a) Osiguraju da osobe sa invaliditetom mogu da ostvare efektivno i puno učešće u političkom i javnom životu na osnovama jednakosti sa drugima, neposredno ili preko slobodno izabраниh predstavnika, uključujući pravo i mogućnost građana sa invaliditetom da biraju, budu birani, između ostalog kroz:
  - (i) Osiguravanje da izborni postupak, izborna mesta i materijali budu odgovarajući, pristupačni i lako razumljivi;
  - (ii) Zaštitu prava građana sa invaliditetom na tajno glasanje na izborima i referendumima bez zastrašivanja, na mogućnost kandidovanja i vršenja svih javnih funkcija na svim nivoima vlasti, olakšavajući upotrebu asistivnih i novih tehnologija kada je to primereno;
  - (iii) Garantovanje izražavanja slobodne volje osoba sa invaliditetom kao glasača i radi toga, kada je to potrebno, dopuštanje pružanja asistencije prilikom glasanja građanima sa invaliditetom na njihov zahtev i od strane osobe koje one odaberu.

- (b) Aktivno promovišu okruženje u kome će osobe sa invaliditetom, bez diskriminacije i na osnovu jednakosti sa drugima, moći da ostvare puno i efektivno učešće u vođenju javnih poslova i podstiču učešće ovih osoba u javnim poslovima, uključujući:
  - (i) Učešće u nevladinim organizacijama i udruženjima koje se bave političkim i javnim životom zemlje, i u aktivnostima i vođenju političkih partija;
  - (ii) Osnivanje organizacija osoba sa invaliditetom i priključivanje takvim organizacijama koje će predstavljati osobe sa invaliditetom na međunarodnom, nacionalnim, regionalnim i lokalnim nivoima.

Član 30.

Učešće u kulturnom, sportskom životu, rekreaciji i slobodnim aktivnostima

1. Države potpisnice priznaju pravo svih osoba sa invaliditetom da uzmu učešća u kulturnom životu na osnovama jednakosti sa drugima i preduzeće odgovarajuće mere da osiguraju da osobe sa invaliditetom:

- (a) Uživaju pristup kulturnim materijalima u pristupačnim formatima;
- (b) Uživaju pristup televizijskim programima, filmovima, pozorišnim i drugim kulturnim aktivnostima u pristupačnim formatima;
- (c) Uživaju pristup mestima gde se odvijaju kulturna događanja ili pružaju kulturne usluge, poput pozorišta, muzeja, bioskopa, biblioteka i turističkih usluga i uživaju, u meri u kojoj je to moguće, pristup spomenicima i lokalitetima od nacionalne kulturne važnosti.

2. Države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mere kako bi omogućile osobama sa invaliditetom da razvijaju i koriste svoje kreativne, umetničke i intelektualne potencijale, ne samo radi svoje dobrobiti, već i radi obogaćivanja čitavog društva.

3. Države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće korake u skladu sa međunarodnim pravom kako bi osigurale da zakoni kojima se štiti intelektualna svojina ne predstavljaju nerazumnu ili diskriminatornu prepreku pristupu kulturnim materijalima za osobe sa invaliditetom.

4. Osobe sa invaliditetom imaju pravo, na osnovama jednakosti sa drugima, na priznavanje njihovog posebnog kulturnog i lingvističkog identiteta, uključujući gestovni jezik i kulturu gluvih, kao i na odgovarajuću podršku radi ostvarivanja ovog identiteta.

5. Da bi osobama sa invaliditetom omogućile učešće u rekreativnim, sportskim i aktivnostima u slobodno vreme na osnovama jednakosti sa drugima, države potpisnice preduzeće odgovarajuće mere kako bi:

- (a) Podstakle i promovisale učešće osoba sa invaliditetom u opštim sportskim aktivnostima na svim nivoima u najvećoj mogućoj meri;
- (b) Osigurale da osobe sa invaliditetom imaju mogućnost da organizuju, razvijaju i učestvuju u sportskim aktivnostima specifičnim za osobe sa invaliditetom i u tom cilju podsticale dobijanje odgovarajućih uputstava, treninga i sredstava na osnovu jednakosti sa drugima;
- (c) Osigurale da osobe sa invaliditetom imaju pristup sportskim i objektima za rekreaciju i turizam;
- (d) Osigurale da deca sa invaliditetom imaju jednak pristup učešću u igri, rekreativnim, sportskim i aktivnostima u slobodno vreme, uključujući aktivnosti koje se odvijaju u sklopu obrazovnog sistema;
- (e) Osigurale da osobe sa invaliditetom imaju pristup uslugama onih koji se bave organizacijom sportskih, rekreativnih, turističkih i aktivnosti u slobodno vreme.

Član 31.

Prikupljanje statističkih podataka

1. Države potpisnice obavezuju se da prikupljaju odgovarajuće informacije, uključujući statističke i podatke za istraživanja, kako bi bile u stanju da formulišu i sprovode politike usmerene na ostvarivanje ove Konvencije. Proces prikupljanja i održavanja podataka će biti:

- (a) U skladu sa pravno ustanovljenim mehanizmima zaštite, uključujući zakonodavstvo o zaštiti podataka, kako bi osigurale poverljivost i poštovanje privatnosti osoba sa invaliditetom;
- (b) U skladu sa međunarodno prihvaćenim normama o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i etičkim principima prikupljanja statističkih podataka.

2. Podaci prikupljeni u skladu sa odredbama ovog člana biće segregirani prema potrebi i korišćeni da bi se državama potpisnicama olakšalo ocenjivanje sprovođenja obaveza preuzetih ovom Konvencijom, kao i da bi se identifikovale prepreke sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju u ostvarivanju svojih prava.

3. Države potpisnice preužeće odgovornost za distribuciju ovih statističkih podataka i osiguravanje da oni budu pristupačni osobama sa invaliditetom.

Član 32.

Međunarodna saradnja

1. Države potpisnice priznaju važnost međunarodne saradnje i njenog promovisanja, kao podrške naporima koje države preduzimaju pojedinačno na na-

cionalnom nivou radi sprovođenja ciljeva i svrhe ove Konvencije i preduzeće odgovarajuće i efektivne mere u tom pogledu između država i kada je to primeneno, u partnerstvu sa relevantnim međunarodnim, regionalnim organizacijama i civilnim društvom, naročito organizacijama osoba sa invaliditetom. Te mere mogu, između ostalog, obuhvatati:

- (a) Osiguravanje da međunarodna saradnja, uključujući međunarodne programe razvoja, uključuje i bude pristupačna osobama sa invaliditetom;
- (b) Olakšavanje i podržavanje izgradnje kapaciteta, uključujući kroz razmenu informacija, iskustava, programa treninga i obuke, najbolje prakse;
- (c) Olakšavanje saradnje u istraživanjima i pristupu naučnom i tehničkom znanju, i
- (d) Pružanje, kada je to primereno, tehničke i ekonomske pomoći, uključujući kroz olakšavanje pristupa i deljenje pristupačnih i asistivnih tehnologija, kao i kroz transfer tehnologije.

2. Odredbe ovog člana neće uticati na obavezu svake države potpisnice da ispunjava dužnosti preuzete na osnovu ove Konvencije.

Član 33.

Sprovođenje i nadzor nad sprovođenjem Konvencije na nacionalnom planu

1. Države potpisnice će, u skladu sa sistemom svoje unutrašnje organizacije, odrediti jedno ili više tela u okviru vlade nadležno za pitanja u vezi primene ove Konvencije, i razmotriće uspostavljanje mehanizma koordinacije koji će olakšati određene akcije u različitim sektorima i na različitim nivoima.

2. Države potpisnice će, u skladu sa svojim zakonskim i administrativnim sistemom, na nivou države zadržati, ojačati, imenovati ili uspostaviti okvir, uključujući jedan ili više nezavisnih mehanizama kada je to primereno, za promovisanje, zaštitu i nadgledanje sprovođenja odredbi ove Konvencije. Prilikom imenovanja ili uspostavljanja tog mehanizma države potpisnice će uzeti u obzir načela koja se odnose na status i funkcionisanje nacionalnih ustanova za zaštitu i promovisanje ljudskih prava.

3. Civilno društvo, posebno osobe sa invaliditetom i organizacije koje ih predstavljaju, biće uključeni i u potpunosti će učestvovati u procesu nadgledanja.

Član 34.

Komitet za prava osoba sa invaliditetom

1. Radi ostvarivanja ovde zacrtanih funkcija biće ustanovljen Komitet za prava osoba sa invaliditetom (u daljem tekstu „Komitet“).

2. Komitet će se sastojati od 12 eksperata u trenutku kada Konvencija stupi na snagu. Posle dodatnih šezdeset ratifikacija ili pristupanja Konvenciji, broj članova će se povećati za 6 i dostićiće maksimalni broj članova Komiteta, 18.

3. Članovi Komiteta služice kao pojedinci i biće visokog moralnog ugleda sa priznatom stručnošću u oblastima uređenim ovom Konvencijom. Prilikom nominacije svojih kandidata države potpisnice vodiće računa i o odredbama stava 3 člana 4 ove Konvencije.

4. Države potpisnice će birati članove Komiteta, vodeći računa o ravnomernoj geografskoj zastupljenosti, zastupljenosti različitih civilizacija i glavnih pravnih sistema, izbalansiranoj rodnoj zastupljenosti i učešću eksperata sa invaliditetom.

5. Članovi Komiteta biće birani tajnim glasanjem sa liste kandidata koje države potpisnice nominuju među svojim državljanima na sastanku država potpisnica koje sazove generalni sekretar Ujedinjenih nacija. Na tim sastancima, na kojima će dve trećine država činiti kvorum, biće izabrani oni kandidati koji dobiju najveći broj glasova koji mora činiti apsolutnu većinu država potpisnica koje prisustvuju sastanku i glasale su.

6. Izbor prvih članova Komiteta biće obavljen najkasnije šest meseci po stupanju Konvencije na snagu a potom će se obavljati svake druge godine. Najkasnije četiri meseca pre svakog izbora generalni sekretar UN uputiće pismo državama potpisnicama pozivajući ih da u roku od 2 meseca podnesu nominacije. Generalni sekretar će potom pripremiti spisak kandidata po azbučnom redu, uz naznaku koje države potpisnice su nominovale kog kandidata i uputiti taj spisak državama potpisnicama Konvencije.

7. Članovi Komiteta biće birani na 4 godine. Mogu biti jednom reizabrani na tu dužnost. Mandat šestorice članova izabranih na prvim izborima okončaće se po isteku dve godine a imena tih članova Komiteta biće određena žrebom od strane predsedavajućeg odmah posle sastanka iz stava 5 ovog člana.

8. Izbor šestorice dodatnih članova Komiteta vršice se prilikom redovnih izbora, u skladu sa odredbama ovog člana.

9. Ukoliko član Komiteta umre ili podnese ostavku, ili izjavi da iz bilo kog drugog razloga ne može više da vrši tu dužnost, država potpisnica koja je nominovala tog člana Komiteta naimenovaće drugu osobu koja poseduje potrebne kvalifikacije i zadovoljava uslove iz relevantnih stavova ovog člana da vrši dužnost do kraja mandata na osnovu potvrde Komiteta.

10. Komitet će usvojiti svoj Poslovník o radu.

11. Generalni sekretar UN obezbediće potrebno osoblje, pogodnosti i objekte nužne za efektivan rad i obavljanje dužnosti od strane Komiteta shodno odredbama ove Konvencije i sazvaće prvi sastanak Komiteta.

12. Uz odobrenje Generalne skupštine UN, članovi Komiteta ustanovljenog u skladu sa odredbama ove Konvencije dobijaće nadoknade iz izvora Ujedinjenih nacija pod uslovima koje Skupština postavi, uzimajući u obzir važnost odgovornosti Komiteta.

13. Članovi Komiteta imaju pravo na pogodnosti, privilegije i imunitete eksperata u misiji Ujedinjenih nacija u skladu sa odredbama relevantnih odeljaka Konvencije o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija.

Član 35.

Podnošenje izveštaja Komitetu od strane država potpisnica

1. Države potpisnice će preko generalnog sekretara UN Komitetu podneti sveobuhvatni izveštaj o merama koje su preduzele da bi omogućile ostvarivanje prava priznatih ovom Konvencijom i o napretku ostvarenom u uživanju pomenutih prava u roku od 2 godine od dana kada je Konvencija stupila na snagu za svaku državu ponaosob.

2. Države potpisnice potom će podnositi dalje izveštaje najmanje jednom u 4 godine i dalje, kada Komitet to zatraži.

3. Komitet će odlučiti o smernicama u vezi sa sadržajem pomenutih izveštaja.

4. Država potpisnica koja je podnela sveobuhvatan prvi izveštaj Komitetu ne mora u kasnijim izveštajima da ponavlja informacije koje je već pružila. Prilikom pripreme izveštaja Komitetu države potpisnice se pozivaju da razmotre mogućnost usvajanja dotičnog izveštaja na otvoren i pregledan način, uz uzimanje u obzir odredbi iz stava 3 člana 4 ove Konvencije.

5. U svojim izveštajima države potpisnice mogu ukazati na faktore i poteškoće koje utiču na stepe izvršavanja obaveza iz ove Konvencije.

Član 36.

Razmatranje izveštaja

1. Komitet će razmatrati svaki podneti izveštaj, daće komentare i opšte preporuke koje nađe za shodno i proslediti ih zainteresovanoj državi potpisnici. Država potpisnica može odgovoriti na način koji nađe za shodno. Komitet može od država potpisnica tražiti one dodatne informacije koje smatra relevantnim za sprovođenje Konvencije.

2. Ako država potpisnica značajno kasni sa podnošenjem izveštaja, Komitet može obavestiti dotičnu državu o potrebi da razmotri sprovođenje ove Konvencije u dotičnoj državi na osnovu pouzdanih informacija koje stoje Komitetu na raspolaganju ako država ne podnese izveštaj u roku od 3 meseca. U tom slučaju Komitet će pozvati dotičnu državu potpisnicu da učestvuje u takvom razma-

tranju sprovođenja Konvencije. Ako država potpisnica odgovori podnošenjem relevantnog izveštaja odredbe člana primeniće se odredbe stava 1 ovog člana.

3. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija staviće izveštaje na raspolaganje svim državama potpisnicama.

4. Države potpisnice učiniće izveštaje široko dostupnim javnosti u tim zemljama i olakšaće pristup podnošenju predloga i opštih preporuka vezanih za dotične izveštaje.

5. Komitet može, kada nađe za shodno, da specijalizovanim agencijama, programima i fondovima Ujedinjenih nacija i drugim nadležnim telima prosledi izveštaje država potpisnica da bi se bavio zahtevima, ili ukazivanjem na potrebu za pružanjem tehničkih saveta ili pomoći, zajedno sa eventualnim opservacijama i predlozima Komiteta vezanim za te zahteve ili indikacije.

Član 37.

Saradnja država sa Komitetom

1. Svaka država potpisnica sarađivaće sa Komitetom i pomagati članovima Komiteta u vršenju njihovih dužnosti.

2. U svojim odnosima sa državama potpisnicama Komitet će razmatrati načine i sredstva za ojačavanje i pospešivanje nacionalnih kapaciteta za sprovođenje ove Konvencije, uključujući kroz međunarodnu saradnju.

Član 38.

Odnos Komiteta sa drugim telima

Da bi se podstaklo efektivno sprovođenje ove Konvencije i ohrabrila međunarodna saradnja u poljima uređenim ovom Konvencijom:

- (a) Specijalizovane agencije i drugi organi Ujedinjenih nacija biće ovlašćeni da budu prisutni prilikom razmatranja sprovođenja onih odredbi Konvencije koji potpadaju pod njihove mandate. Kad nađe za shodno, Komitet može pozvati te specijalizovane agencije i druga nadležna tela da daju ekspertska mišljenja o sprovođenju onih odredbi Konvencije koji potpadaju pod njihove mandate. Komitet može pozvati specijalizovane agencije i druge organe Ujedinjenih nacija da podnesu izveštaje o sprovođenju Konvencije u oblastima kojima se bave.
- (b) Prilikom vršenja svog mandata Komitet će se, kada je to primereno, konsultovati sa drugim relevantnim telima za nadzor ustanovljenim u okviru relevantnih međunarodnopravnih dokumenata o zaštiti ljudskih prava da bi osigurao konzistentnost sa njihovim komentarima, opservacijama i preporukama i sprečio dupliranje i preplitanje u vršenju njihovih funkcija.

Član 39.

Izveštaj Komiteta

Komitet će svake dve podnositi godišnji izveštaj o svim svojim aktivnostima Generalnoj skupštini UN i Savetu za ekonomska i socijalna pitanja i može davati predloge i opšte preporuke zasnovane na ispitivanju izveštaja i informacija primljenih od strane država potpisnica. Takvi predlozi i opšte preporuke biće uključene u izveštaj generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, zajedno sa komentarima država potpisnica ako one podnesu ikakve komentare.

Član 40.

Konferencija država potpisnica

1. Države potpisnice sastajće se redovno na konferenciji država potpisnica da bi razmatrale bilo koje pitanje vezano za sprovođenje ove Konvencije.

2. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija sazvaće konferenciju država potpisnica ne kasnije od šest meseci od dana stupanja Konvencije na snagu. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija sazivaće kasnije konferencije svake dve godine ili u skladu sa odlukom konferencije država potpisnica.

Član 41.

Depozitar

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija određen je za depozitara ove Konvencije.

Član 42.

Potpisivanje

Ova Konvencija će biti otvorena za potpisivanje svim državama i regionalnim organizacijama za integraciju u Njujorku od 30. marta 2007. godine.

Član 43.

Pristanak da se bude obavezan Konvencijom

Ova Konvencija podleže ratifikaciji od strane država potpisnica i formalnoj potvrdi od strane regionalnih organizacija za integraciju koje su je potpisale. Biće otvorena za pristupanje svim državama i regionalnim organizacijama za integraciju koje je nisu potpisale.

Član 44.

Regionalne organizacije za integraciju

1. „Regionalna organizacija za integraciju“ označavaće organizaciju osnovanu od strane suverenih država jednog regiona na koju su njene države članice prenele nadležnosti u oblastima uređenim ovom Konvencijom. Takve organiza-

cije će u svojim formalnim instrumentima o potvrđivanju ili pristupanju, naznačiti obim njihove nadležnosti u oblastima uređenim ovom Konvencijom. One će kasnije obavestiti depozitara o svakom suštinskom menjanju svoje nadležnosti u ovoj oblasti.

2. Pominjanje „država potpisnica“ u ovoj Konvenciji odnosiće se i na pomenute organizacije u okvirima njihovih nadležnosti.

3. Za potrebe stava 1 člana 45 i stavova 2 i 3 člana 47 bilo koji instrument podnet od strane regionalne organizacije za integraciju neće se brojati.

4. Regionalne organizacije za integraciju mogu u pitanjima koja se nalaze u okviru njihovih nadležnosti ostvariti pravo glasa na konferenciji država potpisnica sa brojem glasova koji će biti jednak broju država članica te organizacije koje su potpisnice ove Konvencije. Ovakve organizacije neće moći da ostvare pravo na glasanje ako bilo koja od njenih država članica iskoristi to pravo i obrnuto.

Član 45.

Stupanje na snagu

1. Ova Konvencija će stupiti na snagu tridesetog dana od datuma deponovanja dvadesetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.

2. Za svaku državu ili regionalnu organizaciju za integraciju koja ratifikuje, formalno potvrdi ili pristupi Konvenciji posle deponovanja dvadesetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju, Konvencija će stupiti na snagu tridesetog dana nakon što država deponuje svoj instrument.

Član 46.

Rezerve

1. Rezerve nespojive sa ciljem i svrhom ove Konvencije neće biti dozvoljene.

2. Rezerve mogu biti povučene u bilo koje vreme.

Član 47.

Amandmani

1. Svaka država potpisnica može predložiti amandman i dostaviti ga generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija. Generalni sekretar će potom proslediti predloženi amandman državam potpisnicama, sa zahtevom da se izjasne žele li konferenciju država potpisnica radi razmatranja i glasanja o predlozima amandmana. U slučaju da se u roku od četiri meseca od datuma slanja takvog predloga najmanje jedna trećina država potpisnica opredeli za takvu konferenciju, generalni sekretar UN će sazvati konferenciju pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija. Svaki amandman usvojen dvotrećinskom većinom prisutnih država potpisnica koje su glasale na konferenciji biće podnešen na odobrenje Generalnoj

skupštini Ujedinjenih nacija i potom svim državama potpisnicama na prihvatanje.

2. Amandman usvojen i potvrđen u skladu sa stavom 1 ovog člana će stupiti na snagu tridesetog dana od dana kada broj instrumenata o prihvatanju dostigne broj od dve trećine država potpisnica koje su bile potpisnice u trenutku usvajanja amandmana. Posle toga, amandman će stupiti na snagu za bilo koju državu trideset dana od dana kada je ta država podnela instrument o prihvatanju amandmana. Amandman će obavezivati samo one države potpisnice koje su ga prihvatile.

3. Ako konferencija država potpisnica odluči konsenzusom o tome, amandman usvojen i potvrđen u skladu sa odredbama stava 1 koji se odnosi samo na članove 34, 38, 39 i 40 ove Konvencije stupiće na snagu za sve države potpisnice tridesetog dana od dana kada broj instrumenata o prihvatanju dostigne broj od dve trećine država potpisnica koje su bile potpisnice u trenutku usvajanja amandmana.

Član 48.

Povlačenje iz Konvencije

Država potpisnica može se povući iz ove Konvencije pisanim obaveštenjem generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija. Povlačenje postaje efektivno godinu dana od dana prijema notifikacije od strane generalnog sekretara.

Član 49.

Pristupačni format

Tekst ove Konvencije biće učinjen dostupnim u pristupačnom formatu.

Član 50.

Autentičnost tekstova

Arapski, kineski, engleski, francuski, ruski i španski tekstovi ove Konvencije jednako su verodostojni.

KAO SVEDOČENJE TOGA, dole potpisani opunomoćenici, punovažno ovlašćeni od strane svojih Vlada, potpisali su ovu Konvenciju.

PREDLOG OPCIONOG PROTOKOLA NA MEĐUNARODNU KONVENCIJU O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM

Države potpisnice ovog Protokola saglasne su o sledećem:

Član 1.

1. Država potpisnica ovog Protokola (u daljem tekstu „država potpisnica“) priznaje nadležnost Komiteta za prava osoba sa invaliditetom (u daljem tekstu „Komitet“) da prima i razmatra predstavke podnete od strane ili u ime pojedinaca ili grupa pojedinaca pod jurisdikcijom dotične države koji tvrde da su bili žrtve kršenja odredbi ove Konvencije od strane dotične države potpisnice.

2. Komitet ne može primati podneske koji se odnose na pojedinu državu potpisnicu Konvencije ukoliko ta država nije potpisnica ovog protokola.

Član 2.

Komitet će odbaciti predstavku kao neprihvatljivu u sledećim slučajevima:

- (a) Predstavka je anonimna;
- (b) Predstavka predstavlja zloupotrebu prava podnošenja predstavke ili nije spojiva sa odredbama ove Konvencije;
- (c) Isto pitanje je već bilo ispitivano od strane Komiteta ili predstavlja predmet drugog postupka međunarodnog ispitivanja ili mirenja;
- (d) Nisu iscrpljeni svi raspoloživi pravni lekovi u domaćem pravosuđu. Ovo pravilo neće se primenjivati u slučajevima kada je primena domaćih pravnih lekova neopravdano produžena ili je verovatno da ti pravni lekovi neće imati efekta;
- (e) Predstavka je očito neosnovana ili nedovoljno potkrepljena;
- (f) Činjenice iz predstavke su nastupile pre no što je Konvencija ili mogućnost podnošenja predstavke postala obavezujuća za dotičnu državu potpisnicu, osim ukoliko se činjenice nisu nastavile i posle tog datuma.

Član 3.

Vodeći računa o odredbama člana 2 ovog Protokola, Komitet će državi potpisnici na koju se predstavka odnosi poverljivo skrenuti pažnju na dotičnu predstavku. U roku od šest meseci država potpisnica koja je primila predstavku dostaviće Komitetu pisano objašnjenje slučaja i podatke o pravnim lekovima, ukoliko su bili pruženi u konkretnom slučaju.

Član 4.

1. U bilo kom trenutku posle prijema predstavke a pre odlučivanja o meritumu slučaja Komitet može državi potpisnici na koju se predstavka odnosi dostaviti na hitno razmatranje zahtev da država preduzme one privremene mere koje mogu biti potrebne radi izbegavanja nanošenja nepovratne štete žrtvi ili žrtvama navodnog kršenja Konvencije.

2. U slučajevima kada Komitet vrši ovlašćenje iz stava 1 ovog člana to neće prejudicirati donošenje odluka o meritumu ili prihvatljivosti predstavke.

Član 5.

Komitet će držati zatvorene sednice kada bude razmatrao predstavke podnete shodno odredbama ovog člana. Posle ispitivanja predstavke Komitet će državi potpisnici na koju se predstavka odnosi i podnosiocu predstavke dostaviti svoje preporuke, ako ih ima.

Član 6.

1. U slučaju da Komitet dođe do pouzdanih informacija koje ukazuju na ozbiljna ili sistematična kršenja prava iz ove Konvencije od strane države potpisnice, Komitet će pozvati dotičnu državu da sarađuje u ispitivanju informacije i da u tom pogledu dostavi svoje stavove u vezi sa informacijom o kojoj je reč.

2. Uzimajući u obzir stavove države potpisnice koje je ova mogla dostaviti Komitetu, kao i bilo koje druge pouzdane informacije do kojih je Komitet mogao doći, Komitet može odrediti jednog ili više svojih članova da sprovedu istragu i hitno podnesu izveštaj. Kada je to opravdano i uz saglasnost države potpisnice, istraga može obuhvatiti i posetu teritoriji dotične države.

3. Posle ispitivanja nalaza istrage, Komitet će državi potpisnici na koju se istraga odnosi dostaviti te nalaze, zajedno sa svojim eventualnim komentarima i preporukama.

4. Država potpisnica na koju se istraga odnosi dostaviće svoje stavove Komitetu u roku od šest meseci od dana prijema nalaza, komentara i preporuka Komiteta.

5. Istraga će biti sprovedena poverljivo a od države potpisnice će se tražiti saradnja u svim fazama postupka.

Član 7.

1. Komitet može pozvati državu potpisnicu na koju se istraga odnosi da informacije o bilo kojim merama preduzetim kao odgovor na istragu vođenu shodno odredbama člana 6 ovog Protokola uključi u svoje izveštaje koje podnosi Komitetu shodno članu 35 Konvencije.

2. Po isteku roka od 6 meseci iz stava 4 člana 6, Komitet može, ako to bude potrebno, pozvati državu potpisnicu na koju se istraga odnosi da da informacije o merama koje je eventualno preduzela kao odgovor na istragu.

Član 8.

U trenutku potpisivanja ili ratifikacije ove Konvencije, ili prilikom pristupanja istoj, svaka država potpisnica može dati izjavu da ne priznaje nadležnost Komiteta predviđenu ovim članovima 6 i 7 ovog Protokola.

Član 9.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija je određen za depozitara ove Konvencije.

Član 10.

Ovaj Protokol će biti otvoren za potpisivanje svim državama i regionalnim organizacijama za integraciju u Njujorku 30. marta 2007. godine.

Član 11.

Ovaj Protokol podleže ratifikaciji od strane država potpisnica Protokola koje su ratifikovale ili pristupile Konvenciji. Biće otvoren za formalnu potvrdu od strane regionalnih organizacija za integraciju koje su potpisale Protokol a formalno su ratifikovale ili pristupile Konvenciji.. Biće otvoren za pristupanje svim državama i regionalnim organizacijama za integraciju koje su ratifikovale, formalno potvrdile ili pristupile Konvenciji a nisu potpisale Protokol.

Član 12.

1. „Regionalna organizacija za integraciju“ označavaće organizaciju osnovanu od strane suverenih država jednog regiona na koju su njene države članice prenele nadležnosti u oblastima uređenim ovom Konvencijom i ovim Protokolom. Takve organizacije će u svojim formalnim instrumentima o potvrđivanju ili pristupanju, naznačiti obim njihove nadležnosti u oblastima uređenim ovom Konvencijom i ovim Protokolom. One će kasnije obavestiti depozitara o svakom suštinskom menjanju svoje nadležnosti u ovoj oblasti.

2. Pominjanje „država potpisnica“ u ovoj Konvenciji odnosiće se i na pomenute organizacije u okvirima njihovih nadležnosti.

3. Za potrebe stava 1 člana 13 i stava 2 člana 15 bilo koji instrument podnet od strane regionalne organizacije za integraciju neće se brojati.

4. Regionalne organizacije za integraciju mogu u pitanjima koja se nalaze u okviru njihovih nadležnosti ostvariti pravo glasa na konferenciji država potpisnica sa brojem glasova koji će biti jednak broju država članica te organizacije koje su potpisnice ovog Protokola. Ovakve organizacije neće moći da ostvare pravo na glasanje ako bilo koja od njenih država članica iskoristi to pravo i obrnuto.

Član 13.

1. Posle stupanja Konvencije na snagu, ovaj Protokol će stupiti na snagu tridesetog dana od datuma deponovanja desetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.

2. Za svaku državu ili regionalnu organizaciju za integraciju koja ratifikuje, formalno potvrdi ili pristupi Protokolu posle deponovanja desetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju, Protokol će stupiti na snagu tridesetog dana nakon što država deponuje svoj instrument.

Član 14.

1. Rezerve nespojive sa ciljem i svrhom ovog Protokola neće biti dozvoljene.
2. Rezerve mogu biti povučene u bilo koje vreme.

Član 15.

1. Svaka država potpisnica može predložiti amandman na ovaj Protokol i dostaviti ga generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija. Generalni sekretar će potom proslediti predloženi amandman državama potpisnicama, sa zahtevom da se izjasne žele li sastanak država potpisnica radi razmatranja i glasanja o predlozima amandmana. U slučaju da se u roku od četiri meseca od datuma slanja takvog predloga najmanje jedna trećina država potpisnica opredeli za takav sastanak, generalni sekretar UN će sazvati sastanak pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija. Svaki amandman usvojen dvotrećinskom većinom prisutnih država potpisnica koje su glasale na konferenciji biće podnešen na odobrenje Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija i potom svim državama potpisnicama na prihvatanje.

2. Amandman usvojen i potvrđen u skladu sa stavom 1 ovog člana će stupiti na snagu tridesetog dana od dana kada broj instrumenata o prihvatanju dostigne broj od dve trećine država potpisnica koje su bile potpisnice u trenutku usvajanja amandmana. Posle toga, amandman će stupiti na snagu za bilo koju državu trideset dana od dana kada je ta država podnela instrument o prihvatanju amandmana. Amandman će obavezivati samo one države potpisnice koje su ga prihvatile.

Član 16.

Država potpisnica može se povući iz ovog Protokola pisanim obaveštenjem generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija. Povlačenje postaje efektivno godinu dana od dana prijema notifikacije od strane generalnog sekretara.

Član 17.

Tekst ovog Protokola biće učinjen dostupnim u pristupačnom formatu.

Član 18.

Arapski, kineski, engleski, francuski, ruski i španski tekstovi ovog Protokola jednako su verodostojni.

KAO SVEDOČENJE TOGA, dole potpisani opunomoćenici, punovažno ovlašćeni od strane svojih Vlada, potpisali su ovaj Protokol.

STANDARDNA PRAVILA UJEDINJENIH NACIJA ZA IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI KOJE SE PRUŽAJU OSOBAMA SA INVALIDITETOM²

Rezolucija Generalne skupštine
br. 48/96 od 20. decembra 1993. godine

Generalna skupština,

Pozivajući se na rezoluciju 1990/26 od 24. maja 1990. godine, Ekonomskog i socijalnog saveta, u kojoj Savet daje ovlašćenje Komisiji za socijalni razvoj da razmotri, na svojoj 32. sednici, osnivanje jedne ad hoc otvorene radne grupe vladinih eksperata, koja se finansira putem dobrovoljnih priloga, sa ciljem elaboriranja standardnih pravila o izjednačavanju mogućnosti za decu, mlade i odrasle sa invaliditetom, u bliskoj saradnji sa specijalizovanim agencijama, drugim unutar-vladinim telima i nevladinim organizacijama, posebno organizacijama osoba sa invaliditetom, i traži od Komisije, ukoliko bi se osnovala takva radna grupa, da finalizuje tekst tih pravila kako bi ga Savet razmatrao u 1993. godini a zatim izložio Generalnoj skupštini na četrdeset osmoj sednici. Takođe podsećajući, da je u svojoj rezoluciji 32/2 od 20. februara 1991. godine Komisija za socijalni razvoj donela odluku da osnuje jednu ad hoc otvorenu radnu grupu vladinih eksperata, u skladu sa rezolucijom 1990/26 Ekonomskog i socijalnog saveta,

Primećujući sa zahvalnošću učešće brojnih država, specijalizovanih agencija, unutar-vladinih tela i nevladinih organizacija, naročito organizacija osoba sa invaliditetom, u diskusijama radne grupe,

Takođe, primećujući sa zahvalnošću darežljive finansijske priloge država članica radnoj grupi,

Srdačno pozdravljajući činjenicu da je radna grupa bila u stanju da ispuni svoj mandat za tri sednice od po pet radnih dana svaka,

Primećujući sa zahvalnošću izveštaj ad hoc otvorene radne grupe da se elaboriraju standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom,

Obraćajući pažnju na diskusiju u Komisiji za socijalni razvoj na njenoj trideset trećoj sednici, na temu nacрта standardnih pravila sadržanih u izveštaju radne grupe koja,

---

2 Kao osnov za ovaj tekst korišćen je prevod iz publikacije „Ključ za jednakost“ Centra za samostalan život invalida. Godina izdanja 2003.

1. Usvaja Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti koje se pružaju osobama sa invaliditetom, izloženih u aneksu sadašnje rezolucije;

2. Zahteva od država članica da primene Standardna pravila prilikom kreiranja nacionalnih programa koji se odnose na invalidnost;

3. Nalaže Državama članicama da izađu u susret zahtevima Specijalnog izveštaja kada je reč o informacijama o sprovođenju Standardnih pravila;

4. Zahteva od Generalnog sekretara da promoviše implementaciju Standardnih pravila i da o tome izveštava Generalnoj skupštini na pedesetom zasjedanju;

5. Nalaže Državama članicama da podržavaju, finansijski i na drugi način, implementaciju Standardnih pravila.

UVOD

Stanje i sadašnje potrebe

Dosadašnje međunarodno djelovanje

Ka stvaranju standardnih pravila

Svrha i sadržaj Standardnih pravila

Temeljni pojmovi izvorne politike

PREAMBULA

I PREDUSLOVI ZA RAVNOPRAVNO UČEŠĆE

Pravilo 1: Podizanje nivoa svesti

Pravilo 2: Medicinska zaštita

Pravilo 3: Rehabilitacija

Pravilo 4: Službe za podršku

II CILJNA PODRUČJA ZA RAVNOPRAVNO UČEŠĆE

Pravilo 5: Pristupačnost

Pravilo 6: Obrazovanje

Pravilo 7: Zapošljavanje

Pravilo 8: Očuvanje dohotka i socijalna sigurnost

Pravilo 9: Porodični život i lični integritet

Pravilo 10: Kultura

Pravilo 11: Sport i rekreacija

Pravilo 12: Vera

III MERE ZA SPROVOĐENJE

Pravilo 13: Informacije i istraživanje

Pravilo 14: Formulisanje politike i planiranje

Pravilo 15: Zakonodavstvo

Pravilo 16: Ekonomska politika

Pravilo 17: Koordinacija rada

Pravilo 18: Organizacije invalida

Pravilo 19: Obuka osoblja

Pravilo 20: Nacionalno praćenje i procena programa za invalide prilikom sprovođenja Pravila

Pravilo 21: Tehnička i ekonomska saradnja

Pravilo 22: Međunarodna saradnja

IV MEHANIZAM ZA PRAĆENJE

UVOD

Stanje i sadašnje potrebe

1. Osoba sa invaliditetom ima svuda u svetu i na svim nivoima svakog društva. Broj osoba sa invaliditetom u svetu veliki je i raste.

2. U svetu su kako uzroci tako i posledice invaliditeta različiti. Ove su razlike rezultat nejednakih društveno–ekonomskih prilika i razlika u brizi pojedinih država za dobrobit njihovih građana.

3. Sadašnja politika u vezi s invalidnošću rezultat je razvoja u poslednjih 200 godina. U njoj se na mnogo načina odražavaju životni uslovi, socijalna i ekonomska politika raznih perioda. Na polju invalidnosti, međutim ima još i mnogo specifičnih okolnosti koje su uticale na životne uslove osoba s invaliditetom. Neznanje, nemar, praznoverje i strah, društveni su faktori koji su kroz istoriju invalidnosti izolovali osobe s invaliditetom usporavajući njihov napredak.

4. Tokom godina politika u pogledu invalida razvila se od elementarnog obezbeđenja smeštaja za njih u ustanovama, do školovanja dece s invaliditetom i rehabilitacije osoba koje su u zreloj dobi postale invalidi. Obrazovanjem i rehabilitacijom, osobe s invaliditetom postale su aktivnije kao snaga koja dopri-

nosi daljem razvoju politike u vezi sa invalidnošću. Osnovane su organizacije osoba s invaliditetom, njihovih porodica i zastupnika koje su se borile za bolje uslove za osobe sa invaliditetom. Posle Drugog svetskog rata uvedeni su koncepti integracije i normalizacije, koji odražavaju porast svesti o sposobnostima osoba s invaliditetom.

5. Krajem šezdesetih, organizacije invalida u nekim zemljama počele su formulisati jedan novi koncept invalidnosti. Taj novi koncept ukazivao je na usku povezanost ograničenja koja doživljavaju pojedinci s invaliditetom s društvenim uređenjem i strukturom njihove okoline i stavovima celokupne populacije. U isto vreme problemi invalidnosti u zemljama u razvoju isticani su sve više i više. U nekima od ovih zemalja, procenjeno je da je procenat populacije s invaliditetom veoma visok i da su osobe s invaliditetom ekstremno siromašne.

Dosadašnje međunarodno delovanje

6. Prava osoba s invaliditetom su predmet velike pažnje Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija. Najvažniji rezultat Međunarodne godine osoba sa invaliditetom, 1981, bio je Svetski program delovanja u vezi sa osobama sa invaliditetom, usvojen u Generalnoj skupštini rezolucijom 37/52 od 3. decembra 1982. Godina invalida i Svetski program delovanja dali su snažan podsticaj napretku na ovom polju. Njima je naglašeno pravo osoba s invaliditetom na jednake mogućnosti kakve imaju ostali građani i na ravnopravno učešće u poboljšanju životnih uslova koje je rezultat ekonomskog i socijalnog napretka. Takođe, je tada, po prvi put, hendikep definisan kao posledica interakcije osoba sa invaliditetom i njihove društvene okoline.

7. Svetski sastanak stručnjaka sa ciljem pregleda primene Svetskog programa delovanja za osobe sa invaliditetom održan je sredinom Decenije osoba sa invaliditetom u Stokholmu, 1987. godine. Na tom sastanku je preporučeno da se razradi orijentaciona filozofija sa svrhom da pokaže koje akcije trebaju imati prvenstvo u godinama koje dolaze. Osnova te filozofije je priznavanje prava osoba sa invaliditetom.

8. U skladu s tim Sastanak je preporučio da Generalna skupština sazove posebnu konferenciju radi izrade međunarodne konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije osoba s invaliditetom, i koju bi države članice ratifikovale na kraju Decenije.

9. Nacrt konvencije je pripremila Italija i isti je podnet Generalnoj skupštini na četrdeset i drugom zasedanju. Dalje predloge u vezi Nacrta konvencije je podnela je Švedska na 44-tom zasedanju Skupštine. Međutim, oba puta nije bio postignut konsenzus o saglasnosti donošenja takve Konvencije. Po mišljenju

mnogih delegata postojeći dokumenti o ljudskim pravima trebali bi garantovati osobama s invaliditetom ista prava kao i ostalim osobama.

Ka stvaranju standardnih pravila

10. Na bazi odluka Generalne skupštine, Ekonomski i socijalni savet je na svom prvom redovnom zasedanju u 1990. godini konačno usaglasio da se usmeri pažnja na izradu jednog međunarodnog instrumenta druge vrste. Svojom rezolucijom 1990/26 od 24. maja 1990, Savet je ovlastilo Komisiju za socijalni razvoj, da razmotri, na svom trideset i drugom zasedanju, osnivanje jedne ad hoc radne grupe s neodređenim brojem članova, vladinih stručnjaka, finansirane dobrovoljnim doprinosima, da ona izradi standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za decu sa invaliditetom, omladinu i odrasle, u uskoj saradnji sa specijalizovanim agencijama, naročito organizacijama invalida. Veće je takođe zahtevalo da Komisija uradi finalni tekst ovih Pravila radi razmatranja u 1993. godini i radi podnošenja Generalnoj skupštini na njenom četrdeset i osmom zasedanju.

11. Rasprave koje su usledile u Trećem odboru Generalne skupštine na četrdeset i petom zasedanju pokazale su da postoji široka podrška novoj inicijativi za izradu Standardnih pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom.

12. Na trideset i drugom sastanku Komisije za socijalni razvoj inicijativa za standardna pravila dobila je podršku velikog broja predstavnika i rasprave su dovele do usvajanja Rezolucije 32/2 od 20. februara 1991, kojom je Komisija odlučila da osnuje ad hoc radnu grupu sa neodređenim brojem članova, u skladu s Rezolucijom 1990/26 Ekonomskog i socijalnog saveta.

Svrha i sadržaj Standardnih pravila

13. Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom napravljena su na osnovu iskustava stečenih tokom Decenije osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija (1983–1992), u skladu s međunarodnim korpusom ljudskih prava zajemčenih Opštom deklaracijom o pravima čoveka, Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, sa Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, Konvencija o pravima deteta, Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije protiv žena, kao i Svetski program akcije u vezi sa osobama sa invaliditetom, čine političku i moralnu osnovu Pravila.

14. Iako Pravila nisu obavezujuća, ona to mogu da postanu međunarodnim običajnim pravilima ukoliko ih bude primenjivao veliki broj država s namerom da ih poštuje kao deo međunarodnog prava. Pravila podrazumevaju snažno mo-

ralno i političko zalaganje država u preduzimanju akcija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom. Ona upućuju na važna načela odgovornosti, akcije i saradnje. Ističu područja od odlučujuće važnosti za kvalitet života i za postizanje punog učešća i ravnopravnosti. Pravila nude osobama s invaliditetom i njihovim organizacijama instrument za kreiranje politike i za akciju. Predstavljaju osnovu za stručnu i ekonomsku saradnju između država, Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija.

15. Svrha je Pravila da devojčice, dečaci, žene i muškarci s invaliditetom, kao pripadnici svojih zajednica, mogu uživati ista prava i obaveze poput drugih građana. U svim društvima u svetu još postoje prepreke koje sprečavaju osobe s invaliditetom da se koriste svojim pravima i slobodama koje im otežavaju puno učešće u delatnostima njihovih društvenih zajednica. Države su odgovorne za preduzimanje odgovarajućih akcija za uklanjanje takvih prepreka. Osobe s invaliditetom i njihove organizacije treba da imaju aktivnu ulogu kao partneri u ovom procesu. Izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom bitan je doprinos opštim naporima u celom svetu da pokrenu neiskorišćene ljudske snage. Posebnu pažnju treba usmeriti prema grupama kao što su žene, deca, stariji ljudi, siromašni, radnici – migranti, osobe s dvostrukim ili višestrukim invaliditetom, domorodačke populacije i etničke manjine. Pored toga, veliki je broj izbeglica s invaliditetom, čije posebne potrebe zahtevaju posebnu pažnju.

Temeljni pojmovi izvorne politike

16. Pojmovi koji se ovde nabrajaju pojavljuju se često u Pravilima. Oni u svojoj osnovi počivaju na konceptima Svetskog programa akcije u vezi sa osobama sa invaliditetom. U pojedinim slučajevima odražavaju i razvoj do kojeg se došlo tokom Decenije osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija.

Invaliditet i hendikep

17. Termin „invaliditet“ (disability) zajednički je izraz za velik broj različitih funkcionalnih ograničenja koja se pojavljuju u svakoj populaciji svake zemlje u svetu. Ljudi mogu biti sa individualnim fizičkim, intelektualnim i čulnim oštećenjima, zdravstvenim stanjem ili mentalnom bolešću. Ovakva oštećenja, stanja ili bolesti mogu biti po svojoj prirodi nešto trajno ili prolazno.

18. Termin „hendikep“ (handicap) znači gubitak ili ograničenje mogućnosti učestvovanja u životu zajednice ravnopravno s ostalima. On opisuje susret osobe sa invaliditetom i njene okoline. Svrha je ovog termina naglašavanje manjkavosti u okolini i u mnogima organizovanim aktivnostima društva, na primer u informisanju, komunikaciji, obrazovanju, čime se onemogućuje ravnopravno sudelovanje osoba s invaliditetom.

19. Na upotrebu dva termina „invaliditet“ i „hendikep“, kako je definisano u prethodnim tačkama 17. i 18. treba gledati u svetlu moderne istorije invalidnosti. Tokom sedamdesetih pojavila se snažna reakcija među predstavnicima organizacija osoba s invaliditetom i stručnjacima na polju invalidnosti protiv dotadašnje terminologije. Izrazi „invalidnost“, „invaliditet“ i „hendikep“ često su stvarali pometnju svojom nepreciznošću, što je škodilo u kreiranju politike i političkoj akciji. Terminologija je odražavala medicinski i dijagnostički pristup, koji je ignorisao nesavršenosti i manjkavosti društvene okoline.

20. Godine 1980. Međunarodna zdravstvena organizacija usvojila je međunarodnu klasifikaciju oštećenja, invalidnosti i hendikepa, čime je sugerisan precizniji i istovremeno relativistički pristup. Međunarodna klasifikacija oštećenja, invaliditeta i hendikepa pravi jasnu razliku između „oštećenja“, „invaliditeta“ i „hendikepa“. Ova klasifikacija široko se koristi u oblastima rehabilitacije, obrazovanja, u statistici, policiji, zakonodavstvu, demokratiji, sociologiji, ekonomiji i antropologiji. Neki korisnici izrazili su zabrinutost da bi se Klasifikacija, po svojoj definiciji termina „hendikep“, još uvek mogla smatrati medicinskom i preterano usmerenom na pojedinca, tako da možda ne objašnjava adekvatno međusobni odnos društvenih uslova ili očekivanja i sposobnosti pojedinca. Ovaj prigovor, kao i drugi koji su izraženi tokom dvanaest godina od objavljivanja Klasifikacije, biće razmotreni prilikom najnovijih revizija.

21. Kao rezultat iskustva stečenog u primeni Svetskog programa akcije i opšte rasprave koja se vodila tokom Godine osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija, produbljeno je znanje i prošireno razumevanje o problemima invalidnosti i sa time povezanom terminologijom. Sadašnja terminologija priznaje da je potrebna usmerenost kako na individualne potrebe (kao što su rehabilitacija i tehnička pomagala) tako i na manjkavosti u društvu (razne prepreke učešća).

Prevenција

22. Pojam „prevencija“ označava akciju kojoj je cilj sprečiti pojavljivanje fizičkog, intelektualnog, psihičkog ili čulnog oštećenja (primarna prevencija) odnosno sprečiti da oštećenje prouzrokuje trajna funkcionalna ograničenja ili invaliditet (sekundarna prevencija). Prevencija može obuhvatiti mnogo različitih delovanja, kao što su primarna zdravstvena zaštita, prenatalna i postnatalna pomoć, obrazovanje i prehrana, akcije imunizacije protiv zaraznih bolesti, mere za suzbijanje endemskih bolesti, sigurnosni propisi, programi za sprečavanje nesreća na raznim mestima uključujući adaptaciju radnih mesta radi sprečavanja profesionalnih invaliditeta i bolesti, prevencija invaliditeta koji su posledica zagađenja okoline i oružanih sukoba.

Rehabilitacija

23. Termin rehabilitacija odnosi se na proces koji ima za cilj da osobama sa invaliditetom omogući postizanje i održavanje njihovog optimalnog fizičkog, intelektualnog, psihičkog i/ili društvenog funkcionalnog nivoa, čime im se pruža mogućnost da promene svoj život u pravcu većeg stepena nezavisnosti. Rehabilitacija može obuhvatiti mere za osposobljavanje i/ili obnovu funkcija, ili za nadoknadu gubitka ili nedostatka neke funkcije ili funkcionalnog ograničenja. Proces rehabilitacije ne obuhvata početnu medicinsku zaštitu. On podrazumeva širok spektar mera i aktivnosti od osnovne i opšte rehabilitacije do ciljnih aktivnosti, kao npr. profesionalna rehabilitacija.

Izjednačavanje mogućnosti

24. Termin „izjednačavanje mogućnosti“ označava proces kojim različiti delovi društva i okoline, kao što su službe, delatnosti, informisanje i dokumentacija, postaju dostupni svima, posebno osobama sa invaliditetom.

25. Princip jednakih prava podrazumeva da su potrebe svakog pojedinaca jednako važne i da ove potrebe trebaju biti osnova planiranja u ljudskim društvima, s tim da se sve raspoložive mogućnosti moraju upotrebiti na način kojim će se svakom pojedincu osigurati jednaka mogućnost učešća.

26. Osobe sa invaliditetom članovi su društva i imaju pravo ostati u svojim lokalnim zajednicama. Trebaju dobiti podršku koja im je potrebna u okviru redovnih struktura školstva, zdravstva, zapošljavanja i socijalnih službi.

27. Osobe s invaliditetom koje steknu jednaka prava trebaju imati jednake obaveze. Koliko se ova prava ostvaruju, toliko društvena zajednica treba povećavati svoja očekivanja od osoba sa invaliditetom. Deo procesa ostvarivanja jednakih mogućnosti treba biti pomoć osobama sa invaliditetom da preuzmu svoju punu odgovornost kao članovi društvene zajednice.

PREAMBULA

Države,

Svesne preuzete obaveze, po Povelji Ujedinjenih nacija, da zajedničkim i posebnim akcijama u saradnji s Organizacijom promovišu viši životni standard, punu zaposlenost i uslove za ekonomski i socijalni napredak i razvoj,

Potvrđujući ponovno svoje zalaganje za ljudska prava i temeljne slobode, za socijalnu pravdu, dostojanstvo i vrednost ljudske osobe, što je proglašeno u Povelji,

Pozivajući se posebno na međunarodne standarde o ljudskim pravima, koji su postavljeni u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima,

Podvlačeći da navedeni instrumenti proglašavaju kako prava koja se njima priznaju, trebaju biti osigurana svim pojedincima bez diskriminacije,

Pozivajući se na Konvenciju o pravima deteta, koja zabranjuje diskriminaciju na osnovu invalidnosti i zahteva posebne mere za osiguranje prava deci sa invaliditetom, i na Međunarodne konvencije o zaštiti i pravima svih radnika migranata i članova njihovih porodica, koja osigurava neke zaštitne mere za sprečavanje invalidnosti,

Pozivajući se, na odredbe Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena da bi se osigurala prava devojkama i ženama sa invaliditetom.

Uzimajući u obzir Deklaraciju o pravima osoba s invaliditetom, Deklaraciju o pravima mentalno nedovoljno razvijenih osoba i Deklaraciju o socijalnom napretku i razvoju, Načela zaštite osoba sa mentalnom bolešću i poboljšanja pomoći za mentalno zdravlje, kao i drugih relevantnih instrumenata koje je usvojila Generalna skupština.

Uzimajući takođe u obzir relevantne Konvencije i preporuke koje je usvojila Međunarodna organizacija rada, s posebnim isticanjem prava na zapošljavanje bez diskriminacije za osobe sa invaliditetom,

Svesne relevantnih preporuka i delovanja Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), naročito Svetske deklaracije o obrazovanju za svakoga, kao i Svetske zdravstvene organizacije (SZO) i Dečijeg fonda Ujedinjenih nacija (UNICEF), kao i drugih zainteresovanih organizacija,

Uzimajući u obzir zalaganje država u pogledu zaštite okoline,

Svesne razaranja koje prouzrokuju oružani sukobi i žaleći što se ogromna sredstva troše na proizvodnju oružja.

Priznajući da Svetski program aktivnosti u vezi sa osobama sa invaliditetom i u njemu iznesena definicija izjednačavanja mogućnosti predstavljaju najozbiljnije nastojanje međunarodne zajednice da svi raznovrsni međunarodni instrumenti i preporuke postanu praktično i konkretno delotvornima,

Prihvatajući da su ciljevi Decenije osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija (1983–1992) za primenu Svetskog programa delatnosti još uvek punovažni pa traže hitnu kontinuiranu akciju,

Podsećaju da je Svetski program delovanja zasnovan na idejama koje su jednako važne za zemlje u razvoju kao i za industrijske zemlje,

Uverene da su pojačani naponi potrebni kako bi i osobe sa invaliditetom postigle puno i jednako ostvarivanje ljudskih prava i učešće u društvu,

Ponovo naglašavajući da osobe sa invaliditetom i njihovi roditelji, staratelji, zastupnici i organizacije moraju biti aktivni partneri države u planiranju i primeni svih mera koje utiču na njihova građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava,

Sprovodeći Rezoluciju 1990/26 Ekonomskog i socijalnog saveta, te delujući na osnovu posebnih mera, koje se detaljno nabrajaju u Svetskom programu delovanja, a potrebne su da bi osobe sa invaliditetom postigle jednakost sa drugima,

Usvojile su niže navedena Standardna pravila o izjednačivanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom, sa ciljem:

- (a) Da istaknu kako svako delovanje na polju invalidnosti pretpostavlja odgovarajuće znanje i iskustvo o stanju i posebnim potrebama osoba sa invaliditetom;
- (b) Da naglase kako proces koji ide za tim da se svaki oblik društvenog organizovanja učini dostupnim svakome predstavlja osnovni cilj socio-ekonomskog razvitka;
- (c) Da daju oblike kritičnih aspekata socijalne politike na polju invalidnosti, uključujući prema potrebi, aktivno podsticanje tehničke i ekonomske saradnje;
- (d) Da pruže modele za proces donošenja odluka nužan za postizanje jednakih mogućnosti, imajući u vidu veoma različitu tehničku i ekonomsku razvijenost kao i činjenicu da se u ovom procesu mora odraziti puno razumevanje kulturnog konteksta u kome se on dešava kao i odlučujuće uloge koju u njemu imaju osobe sa invaliditetom;
- (e) Da predlože nacionalne mehanizme za blisku saradnju među državama, organima sistema Ujedinjenih nacija, drugim nevladinim organizacijama, i organizacijama osoba sa invaliditetom;
- (f) Da predlože efikasan mehanizam za nadzor nad procesom kojim države žele postići izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom.

I. PREDUSLOVI ZA RAVNOPRAVNO UČEŠĆE

Pravilo 1. – Podizanje nivoa svesti

Države treba da preduzmu akcije za podizanje svesti o osobama s invaliditetom u društvu, o njihovim pravima, potrebama, potencijalima i doprinosu.

1. Države treba da obezbede da odgovorni organi vlasti distribuiraju ažurne informacije o raspoloživim programima i uslugama osoba sa invaliditetom, njihovim porodicama, stručnjacima za tu oblast i široj javnosti. Informacije na-

menjene osobama s invaliditetom treba da budu prezentirane u pristupačnom obliku.

2. Države treba da pokreću i podržavaju informativne kampanje koje se odnose na osobe s invaliditetom i na politiku u oblasti invalidnosti, preko kojih treba da prenose poruku da su osobe s invaliditetom građani sa istim pravima i obavezama kao i ostali, i da pravdaju mere za uklanjanje svih prepreka koje sprečavaju njihovo potpuno učešće.

3. Države treba da podstiču da se osobe s invaliditetom u medijima predstavljaju na pozitivan način: po tom pitanju treba konsultovati organizacije osoba s invaliditetom.

4. Države treba da obezbede da programi javnog obrazovanja u svim aspektima održavaju princip punog učešća i ravnopravnosti.

5. Države treba da pozovu osobe s invaliditetom i njihove porodice i organizacije da učestvuju u programima javnog obrazovanja kada se radi o pitanjima vezanim za invalidnost.

6. Države treba da podstiču preduzeća u privatnom sektoru da pitanja invalidnosti uključe u sve vidove njihove delatnosti.

7. Države treba da pokreću i podstiču programe koji imaju za cilj podizanje nivoa svesti osoba s invaliditetom u pogledu njihovih prava i mogućnosti. Veće oslanjanje na sopstvene snage i samopouzdanje pomoći će osobama s invaliditetom da iskoriste mogućnosti koje im stoje na raspolaganju.

8. Podizanje nivoa svesti trebalo bi da postane važan sastavni deo obrazovanja i dece invalida i programa rehabilitacije. Osobe s invaliditetom bi takođe trebalo jedni drugima da pomažu u podizanju nivoa svesti kroz aktivnosti svojih organizacija.

9. Podizanje svesti trebalo bi da postane sastavni deo obrazovanja sve dece i komponenta kurseva za osposobljavanje nastavnika i svih ostalih stručnih lica.

Pravilo 2. – Medicinska zaštita

Države treba da garantuju pružanje efikasne medicinske zaštite osoba s invaliditetom.

1. Države treba da rade na obezbeđenju programa koje bi vodili multidisciplinarni timovi stručnjaka za rano otkrivanje, utvrđivanje i lečenje invaliditeta. Tako bi se mogli sprečiti, umanjiti ili eliminisati efekti invalidnosti. Ti programi bi trebali da obezbede puno učešće osoba sa invaliditetom i njihovih porodica na individualnom nivou, kao i organizacija invalida na nivou planiranja i procene.

2. Društveni radnici u lokalnim zajednicama trebalo bi da budu obučeni da učestvuju u oblastima kao što su rano otkrivanje oštećenja, pružanje primarne pomoći i upućivanje na odgovarajuće službe.

3. Države treba da obezbede da osobama s invaliditetom, naročito odojčadi i deci, bude pružena medicinska zaštita na istom nivou u okviru istog sistema kao i ostalim članovima društva.

4. Države treba da obezbede da svo medicinsko i pomoćno medicinsko osoblje bude adekvatno obučeno i opremljeno za pružanje medicinske zaštite osobama s invaliditetom, kao i da ona imaju pristup relevantnim metodama i tehnologijama lečenja.

5. Države treba da obezbede da medicinsko, pomoćno medicinsko i ostalo osoblje bude na odgovarajući način osposobljeno kako ne bi davalo pogrešne savete roditeljima i tako ograničilo opcije za njihovu decu. Taj proces osposobljavanja treba da bude neprekidan i treba da se zasniva na najnovijim raspoloživim informacijama.

6. Države treba da obezbede da osobama s invaliditetom budu pružene sve vrste redovnih lečenja i lekova koji su im potrebni za očuvanje i poboljšanje nivoa njihovog funkcionisanja.

Pravilo 3. – Rehabilitacija

Države treba da obezbede pružanje usluga rehabilitacije osobama s invaliditetom kako bi one mogle dostići optimalni nivo nezavisnosti i funkcionisanja.

1. Države treba takođe da razviju nacionalne programe rehabilitacije za sve grupe osoba s invaliditetom. Takvi programi treba da budu zasnovani na stvarnim i individualnim potrebama osoba s invaliditetom i na principima punog učešća i ravnopravnosti.

2. Takvi programi treba da obuhvataju širok spektar aktivnosti, kao što su osposobljavanje za osnovne radnje, kako bi se poboljšala ili nadoknadila oštećena funkcija, zatim savetovanje osoba sa invaliditetom i njihovih porodica, razvoj oslanjanja na sopstvene snage, i povremene usluge kao što su utvrđivanje stanja i usmeravanje.

3. Svim osobama s invaliditetom, uključujući i lica sa teškim i/ili višestrukim invaliditetom kojima je rehabilitacija neophodna, ona treba da bude dostupna.

4. Osobama s invaliditetom i njihovim porodicama treba da bude omogućeno učešće u koncipiranju i organizaciji rehabilitacionih usluga koje su njima namenjene.

5. Sve rehabilitacione usluge treba da budu dostupne u lokalnoj zajednici u kojoj osoba s invaliditetom živi. Međutim, u nekim slučajevima, da bi se postigao određeni cilj u osposobljavanju, prema potrebi mogu se organizovati specijalni vremenski ograničeni kursevi rehabilitacije internatskog tipa.

6. Osobe s invaliditetom i njihove porodice treba podsticati da se uključe u programe za rehabilitaciju, na primer kao obučeni nastavnici, instruktori ili savetnici.

7. Države treba da se koriste stručnim mišljenjem organizacija osoba s invaliditetom prilikom formulisanja ili procene programa rehabilitacije.

Pravilo 4. – Službe za podršku

Države treba da obezbede razvoj i snabdevanje službi za podršku, uključujući pomagala za osobe s invaliditetom, kako bi im pomogle da povećaju nivo svoje nezavisnosti u svakodnevnom životu i ostvare svoja prava.

1. Države treba da, kao važne mere za pružanje jednakih mogućnosti, omogućе obezbeđenje pomagala i opreme, lične pomoći i usluga tumača, u zavisnosti od potreba osoba s invaliditetom.

2. Države treba da podrže razvoj, proizvodnju, distribuciju i servisiranje invalidskih pomagala i opreme, kao i širenje znanja o njima.

3. Da bi se to postiglo, treba koristiti opšte raspoloživa tehnička znanja. U državama u kojima postoji industrija visoke tehnologije, treba je u potpunosti iskoristiti za poboljšanje standarda i efikasnosti invalidskih pomagala i opreme. Važno je stimulisati razvoj i proizvodnju jednostavnih i jeftinih pomagala, služeći se kad god je to moguće lokalnim materijalima i lokalnim pogonima za proizvodnju. I sama osoba s invaliditetom mogla bi biti uključena u proizvodnju takvih pomagala.

4. Države treba da priznaju da svim osobama s invaliditetom kojima su pomagala potrebna, takva pomagala treba da budu dostupna i finansijski pristupačna. To može značiti da bi invalidska pomagala i opremu trebalo obezbediti besplatno, ili po tako niskim cenama po kojima bi osobe s invaliditetom ili njihove porodice mogli da ih kupe.

5. U sklopu programa rehabilitacije za obezbeđenje pomagala i opreme, države bi trebale da razmotre posebne zahteve kada su u pitanju devojčice i dečaci s invaliditetom, u pogledu dizajna, trajnosti i prilagođenosti pomagala i opreme starosnom uzrastu te dece.

6. Države bi trebale da podrže razvoj i obezbeđenje programa lične pomoći i usluga tumačenja, naročito za lica sa teškim i/ili višestrukim oštećenjima. Takvi programi bi doprineli porastu nivoa učešća osoba s invaliditetom u svakodnevnom životu u kući, na poslu, u školi i u slobodno vreme.

7. Programi lične pomoći trebali bi da budu tako osmišljeni da osobe s invaliditetom, korisnici tih programa, imaju odlučujući uticaj na način na koji se programi ostvaruju.

II. CILJNA PODRUČJA ZA RAVNOPRAVNO UČEŠĆE

Pravilo 5. – Pristupačnost

Države treba da priznaju opšti značaj pristupačnosti u procesu izjednačavanja mogućnosti koje se pružaju u svim sferama društva. Za osobu sa invaliditetom bilo koje vrste države bi trebale da:

(a) uvedu akcione programe koji će im fizičku sredinu učiniti pristupačnom;

i
(b) preduzmu mere za obezbeđenje pristupa informacijama i komunikacijama.

(a) Pristup fizičkoj sredini

1. Države treba da pokrenu preduzimanje mera za uklanjanje prepreka koje onemogućavaju učešće u fizičkoj sredini. Takve mere treba da podrazumevaju razvoj standarda i smernica, kao i da razmotre primenu zakona koji bi obezbedili pristupačnost raznim oblastima društva, kao što su stanovanje, zgrade, usluge javnog prevoza i ostale vrste prevoza, ulice i ostala spoljna sredina.

2. Države treba da obezbede da arhitekti, građevinski inženjeri i ostali koji su profesionalno angažovani na projektovanju i izgradnji fizičke sredine, imaju pristup odgovarajućim informacijama o politici prema osobama s invaliditetom i merama za obezbeđenje pristupačnosti.

3. Zahtev za pristupačnost treba uključiti u projektne zadatke i izgradnju fizičke sredine od samog početka procesa projektovanja.

4. Organizacije osoba s invaliditetom treba da budu konsultovane prilikom razvoja standarda i normi za pristupačnost. One bi takođe trebale da budu uključene na lokalnom nivou, od početne faze planiranja kada se projektuje izgradnja javnih objekata, kako bi se obezbedila maksimalna pristupačnost.

(b) Pristup informacijama i komunikacijama

5. Osobe s invaliditetom i, ako je potrebno, njihove porodice i zastupnici treba da imaju potpuni pristup svim informacijama o dijagnozi, pravima i raspoloživim uslugama i programima, u svim fazama. Takve informacije treba da budu predstavljene u obliku pristupačnom za osobe s invaliditetom.

6. Države treba da razviju strategiju koja će informativne službe i dokumentaciju učiniti dostupnom raznim grupama osoba s invaliditetom. Brajevo pismo, snimljene trake, velika štampana slova i ostale prikladne tehnologije treba koristiti kako bi se licima sa oštećenim vidom omogućio pristup pisanim informa-

cijama i dokumentaciji. Na sličan način, odgovarajuće tehnologije treba koristiti da bi se licima sa oštećenim sluhom ili otežanim razumevanjem omogućio pristup verbalnim informacijama.

7. Treba razmotriti upotrebu sporazumevanja znacima u obrazovanju dece s oštećenjima sluha, u njihovim porodicama i zajednicama. Takođe treba obezbediti usluge tumačenja jezika znakova kako bi se olakšala komunikacija između osoba s oštećenjima sluha i ostalih.

8. Potrebno je takođe razmotriti potrebe ljudi koji imaju probleme s komunikacijom.

9. Države treba da podstiču sredstva javnog informisanja, naročito televiziju, radio, novine, da svoje usluge učine dostupnim.

10. Države treba da obezbede da novi kompjuterizovani sistemi informisanja i usluga namenjeni opštoj populaciji budu u startu pristupačni ili prilagođeni tako da postanu pristupačni osobama s invaliditetom.

11. Organizacije osoba s invaliditetom treba da budu konsultovane prilikom preduzimanja mera da bi se informativne službe učinile dostupnim.

Pravilo 6. – Obrazovanje

Države treba da poštuju princip jednakih mogućnosti za primarno, sekundarno i tercijarno obrazovanje dece s invaliditetom, omladine i odraslih lica, integrisanih u zajedničko okruženje. One treba da obezbede da obrazovanje osoba s invaliditetom postane integralni deo obrazovnog sistema.

1. Opšte obrazovne institucije su odgovorne za obrazovanje osoba s invaliditetom u zajedničkom okruženju. Obrazovanje osoba s invaliditetom bi trebalo da predstavlja integralni deo nacionalnog planiranja obrazovanja, razvoja školskih programa i organizacije obrazovanja.

2. Obrazovanje u redovnim školama pretpostavlja obezbeđenje tumača i ostalih odgovarajućih usluga za podršku. Potrebno je obezbediti odgovarajuću pristupačnost i usluge podrške projektovane tako da zadovoljavaju potrebe osoba s invaliditetom.

3. Grupe roditelja i organizacije osoba s invaliditetom trebalo bi da budu uključene u proces obrazovanja na svim nivoima.

4. U državama gde je obrazovanje obavezno, treba ga obezbediti i devojčicama i dečacima sa svim vrstama invaliditeta, uključujući i najteže.

5. Posebnu pažnju treba posvetiti sledećim oblastima:

- (a) veoma maloj deci s invaliditetom;
- (b) deci s invaliditetom predškolskog uzrasta;

(c) odraslim osobama s invaliditetom, posebno ženama.

6. Da bi zadovoljile potrebe obrazovanja osoba sa invaliditetom u redovnim školama, države treba da:

- (a) imaju jasno izraženu politiku, shvaćenu i prihvaćenu na nivou škole i šire zajednice;
- (b) dozvoljavaju fleksibilnost, dopune i prilagođavanja školskih programa;
- (c) obezbede kvalitetne materijale, neprekidnu obuku nastavnika i pomoćnog nastavnog osoblja.

7. Inkluzivno obrazovanje i programe zasnovane na zajednici treba smatrati komplementarnim pristupima u obezbeđenju jeftinijeg obrazovanja i osposobljavanja osoba s invaliditetom. Nacionalni, na zajednici zasnovani programi, treba da podstiču zajednice da koriste i razvijaju sopstvene resurse kako bi obezbedile lokalno obrazovanje za osobe s invaliditetom.

8. U situacijama kada opšti školski sistem još uvek adekvatno ne zadovoljava potrebe svih lica s invaliditetima, može se razmotriti specijalno obrazovanje. Ono treba da ima za cilj da pripremi učenike za obrazovanje u okviru opšteg sistema školovanja. Kvalitet takvog obrazovanja treba da odražava iste standarde i ambicije kao i opšte obrazovanje i treba da bude tesno povezano sa njim. Kao minimum, učenicima s invaliditetom treba nameniti isti deo sredstava za obrazovanje kao i ostalim učenicima. Države treba da teže postepenoj integraciji specijalnih obrazovnih institucija u opšti sistem obrazovanja. Priznaje se da se u određenim slučajevima specijalno obrazovanje za sada može smatrati najprikladnijim oblikom obrazovanja za neke učenike s invaliditetima.

9. Zbog posebnih potreba u komunikaciji koje imaju osobe s oštećenjima sluha i vida, njihovo obrazovanje se možda može prikladnije obezbediti u školama za takva lica ili u specijalnim odeljenjima i jedinicama redovnih škola. U početnoj fazi, naročito je potrebno posvetiti posebnu pažnju kulturno osjetljivom podučavanju koje će rezultirati efikasnom sposobnošću komuniciranja i maksimalnom nezavisnošću osoba s oštećenjima sluha i vida.

Pravilo 7. – Zapošljavanje

Države treba da uvažavaju princip da osobe s invaliditetom moraju biti osposobljene da ostvaruju svoja ljudska prava, naročito u oblasti zapošljavanja. Kako u ruralnim tako i u urbanim sredinama, njima treba obezbediti jednake mogućnosti za proizvodno i korisno zapošljavanje na tržištu rada.

1. Zakoni i propisi u oblasti zapošljavanja ne smeju biti diskriminatorni u odnosu na osobe s invaliditetom i ne smeju stvarati prepreke za njihovo zapošljavanje.

2. Države treba aktivno da podržavaju integraciju osoba s invaliditetom i njihovo slobodno zapošljavanje. Takva aktivna podrška može se pružati kroz niz mera kao što su profesionalno osposobljavanje, podsticajne kvote, rezervisano ili namensko zapošljavanje, zajmovi ili bespovratna sredstva za mala preduzeća, ekskluzivni ugovori ili prioritetna proizvodna prava, poreske olakšice, ugovorne obaveze ili druga tehnička ili finansijska pomoć preduzećima koja zapošljavaju osobe s invaliditetom. Države treba takođe da podstiču poslodavce da vrše razumna prilagođavanja kako bi se izašlo u susret osobama s invaliditetom.

3. Akcioni programi država trebali bi da obuhvataju:

- (a) mere za projektovanje i prilagođavanje radnih mesta i radnih prostorija tako da postanu pristupačni licima sa raznim vrstama invaliditeta;
- (b) podršku za korišćenje novih tehnologija i razvoj i proizvodnju pomoćnih sredstava, alata i opreme, kao i mere da bi se osobama s invaliditetom olakšao pristup takvim sredstvima i opremi, što bi im omogućilo da se zaposle i zadrže radno mesto;
- (c) obezbeđenje odgovarajuće obuke i smeštaja, kao i neprekidna podrška poput lične pomoći i usluga tumača.

4. Države treba da pokreću i podržavaju kampanje za podizanje nivoa svesti u javnosti sa ciljem da se prevaziđu negativni stavovi i predrasude u odnosu na radnike s invaliditetom.

5. U svojstvu poslodavaca, države treba da stvore povoljne uslove za zapošljavanje osoba s invaliditetom u javnom sektoru.

6. Države i organizacije radnika i poslodavaca, treba da sarađuju radi obezbeđenja ravnopravnog angažovanja, promotivne politike, uslova zapošljavanja, visina plata, mera za poboljšanje radne sredine da bi se sprečile povrede i oštećenja, i mera za rehabilitaciju zaposlenih koji su pretrpeli povrede na radu.

7. Uvek treba da bude cilj da osobe s invaliditetom dobiju zaposlenje na tržištu rada. Za osobe s invaliditetom čije se potrebe ne mogu zadovoljiti na otvorenom tržištu rada, alternativu mogu predstavljati male jedinice za zapošljavanje uz zaštitu i podršku. Važno je da kvalitet takvih programa bude procenjen u smislu njihovog značaja i ispunjenja zahteva za jednake mogućnosti zapošljavanja osoba s invaliditetom na tržištu rada.

8. Treba preduzeti mere za uključivanje osoba s invaliditetom u programe za osposobljavanje i zapošljavanje u privatnom i neformalnom sektoru.

9. Države, organizacije radnika i poslodavaca treba da sarađuju sa organizacijama osoba s invaliditetom u vezi sa svim merama za stvaranje mogućnosti za osposobljavanje i zapošljavanje, uključujući i fleksibilno radno vreme, rad sa

skraćanim radnim vremenom, deljenje radnog mesta, samozapošljavanje i staranje o osobama s invaliditetom.

Pravilo 8 – Očuvanje dohotka i socijalna sigurnost

Države su odgovorne za obezbeđenje socijalne sigurnosti i očuvanje dohotka osoba s invaliditetom.

1. Države treba da omoguće obezbeđenje adekvatnog dohotka za izdržavanje osoba s invaliditetom koja su, zbog invaliditeta ili faktora vezanih za invaliditet, privremeno izgubila dohodak, ili im je dohodak umanjen, ili im je uskraćena mogućnost zapošljavanja. Države treba da omoguće da se prilikom obezbeđenja izdržavanja uzmu u obzir troškovi koje osobe s invaliditetom i njihove porodice često imaju kao posledica tog invaliditeta.

2. U zemljama u kojima postoje ili se razvijaju socijalna zaštita, socijalno osiguranje i druge mere socijalnog staranja namenjene opštoj populaciji, države treba da obezbede da takvi sistemi ne isključuju i ne budu diskriminatorni u odnosu na osobe s invaliditetom.

3. Države bi takođe trebale da obezbede pomoć u primanjima i socijalnu sigurnost i zaštitu osobama koje se brinu o osobama s invaliditetom.

4. Sistemi za socijalnu zaštitu trebali bi da obuhvataju i podsticajne mere kako bi se osobama s invaliditetom povratila sposobnost da stiču dohodak. Ti sistemi bi trebali da obezbeđuju ili da doprinose organizaciji, razvoju i finansiranju profesionalnog osposobljavanja, kao i da pomognu u uslugama smeštaja.

5. Programi socijalne zaštite bi takođe trebali da podstiču osobe s invaliditetom da traže zaposlenje kako bi se osposobili ili povratili sposobnost da stiču dohodak.

6. Pomoć u dohotku treba zadržati sve dok traje nesposobnost na takav način da se osobe s invaliditetom ne obeshrabre u traganju za zaposlenjem. Pomoć treba smanjiti ili ukinuti samo onda kada osobe s invaliditetom steknu odgovarajući siguran dohodak.

7. Države u kojima socijalnu zaštitu u velikoj meri obezbeđuje privatni sektor, treba da podstiču lokalne zajednice, socijalne organizacije i porodice da razvijaju mere za samopomoć i podsticanje zapošljavanja ili aktivnosti vezanih za zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Pravilo 9. – Porodični život i lični integritet

Države treba da podstiču puno učešće osoba sa invaliditetom u porodičnom životu. One treba da se zalažu za ostvarenje njihovog prava na lični integritet,

kao i da obezbede da osobe sa invaliditetom ne budu zakonima diskriminirane u pogledu seksualnih odnosa, braka i roditeljstva.

1. Osobama s invaliditetom treba omogućiti da žive sa svojim porodicama. Države treba da podstiču da porodična savetovališta uključuju i sticanje odgovarajućih znanja o invalidnosti i njenim efektima na porodični život. Porodicama koje imaju osobe s invaliditetom treba omogućiti odgovarajuće usluge za predah i pomoć u nezi. Države treba da eliminišu sve nepotrebne prepreke za osobe koje žele da neguju ili usvoje dete s invaliditetom ili odraslu osobu.

2. Osobama s invaliditetom se ne sme uskratiti mogućnost da dožive sopstvenu seksualnost, da imaju polne odnose i postanu roditelji. Imajući u vidu da se osobe s invaliditetom mogu susresti sa teškoćama u sklapanju braka i stvaranju porodice, države treba da podstiču da se takvim licima obezbedi odgovarajuće savetovanje. Osobe s invaliditetom moraju imati isti pristup i ostalim metodama za planiranje porodice, kao i odgovarajućim informacijama o polnom funkcionisanju njihovih tela, koje treba da im budu dostupne u prihvatljivoj formi.

3. Države treba da podstiču promenu negativnog stava prema braku, seksualnosti i roditeljstvu osoba s invaliditetom, naročito devojaka i žena sa invaliditetom, koji još uvek prevladaju u društvu. Sredstva javnog informisanja treba podsticati da odigraju značajnu ulogu u otklanjanju takvih negativnih stavova.

4. Osobe s invaliditetom i njihove porodice treba da budu u potpunosti informisane o preduzimanju mera protiv seksualnih i drugih oblika zloupotreba. Osobe s invaliditetom su naročito podložne zloupotrebama u okviru porodice, zajednice ili institucija i treba ih naučiti kako da izbegnu da do takvih zloupotreba dođe, kako da prepoznaju zloupotrebe i da ih prijave.

Pravilo 10. – Kultura

Države će obezbediti integraciju osoba s invaliditetom i omogućiti njihovo učešće u kulturnim aktivnostima na ravnopravnoj osnovi.

1. Države treba da pruže osobama s invaliditetom mogućnost da iskoriste svoj stvaralački, umetnički i intelektualni potencijal, ne samo za sopstvene potrebe već i za obogaćivanje svoje zajednice, bilo da žive u seoskim ili gradskim sredinama. Primeri takvih aktivnosti su igra, muzika, književnost, pozorište, figurativne umetnosti, slikarstvo i vajarstvo. U zemljama u razvoju posebnu pažnju treba posvetiti tradicionalnim i savremenim oblicima umetnosti kao što su lutkarstvo, recitovanje i pripovedanje.

2. Države treba da podstiču postojanje pristupačnih mesta za održavanje kulturnih priredbi i događanja kao što su pozorišta, muzeji, bioskopi i biblioteke koji treba da budu dostupni osobama s invaliditetom.

3. Države treba da pokreću akcije za razvoj i korišćenje specijalnih tehnika uz pomoć kojih bi književnost, filmovi i pozorište postali pristupačni osobama s invaliditetom.

Pravilo 11. – Sport i rekreacija

Države će preduzimati mere da se osobama s invaliditetom obezbede ravnopravne mogućnosti za sport i rekreaciju.

1. Države treba da preuzmu mere kako bi mesta za sport i rekreaciju, hoteli, plaže, sportski stadioni, gimnastičke dvorane itd. postali pristupačni za osobe s invaliditetom. Te mere treba da obuhvataju podršku za osoblje sportskih i rekreativnih programa, uključujući i projekte za razvoj metoda pristupa, učešća, informisanja i programa treniranja.

2. Turističke organizacije, putničke agencije, hoteli, dobrovoljne organizacije i ostali angažovani na organizaciji rekreativnih aktivnosti ili putovanja, trebali bi svoje usluge da nude svima, uzimajući pri tom u obzir i posebne potrebe koje imaju osobe s invaliditetom. Da bi se pomoglo tom procesu, potrebno je obezbediti odgovarajuću obuku.

3. Sportske organizacije treba podsticati da omoguće učešće osoba s invaliditetom u sportskim aktivnostima. U nekim slučajevima, dovoljno je preduzeti mere za obezbeđenje pristupa da bi se takvo učešće ostvarilo. U ostalim slučajevima, potrebne su specijalne igre i specijalni aranžmani. Države treba da podržavaju učešće osoba s invaliditetom na nacionalnim i međunarodnim sportskim takmičenjima.

4. Osobe s invaliditetom koje učestvuju u sportskim aktivnostima treba da imaju pristup pripremama i treninzima istog kvaliteta kao i ostali učesnici.

5. Organizatori sportskih i rekreativnih aktivnosti treba da se konsultuju sa organizacijama osoba s invaliditetom prilikom razvoja usluga namenjenih osobama s invaliditetom.

Pravilo 12. – Vera

Države će podsticati mere za ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u verskom životu njihove zajednice.

1. Države će, uz konsultovanje verskih vlasti, podsticati mere za sprečavanje diskriminacije i zalagaće se da verske aktivnosti postanu dostupne osobama s invaliditetom.

2. Države treba da podstiču širenje informacija o problemima invalidnosti u verskim institucijama i organizacijama. Države treba takođe da podstiču crkvene

vlasti da informacije o politici prema osobama s invaliditetom uvrste u obuku verskih službenika, kao i u programe za versko obrazovanje.

3. One treba da podstiču i da verska literatura postane dostupna licima s oštećenjima čula.

4. Države i/ili verske organizacije treba da konsultuju organizacije osoba s invaliditetom prilikom razvoja mera za ravnopravno učešće u verskim aktivnostima.

III MERE ZA SPROVOĐENJE

Pravilo 13. – Informacije i istraživanja

Države preuzimaju krajnju odgovornost za prikupljanje i širenje informacija o uslovima života osoba s invaliditetom i promovišu sveobuhvatna istraživanja o svim aspektima, uključujući i prepreke koje nepovoljno utiču na živote osoba s invaliditetom.

1. Države treba da, u redovnim intervalima, prikupljaju specifične statističke podatke razvrstane po rodu, kao i ostale informacije koje se odnose na uslove života osoba s invaliditetom. Takvo prikupljanje podataka bi moglo da se vrši zajedno sa nacionalnim popisom stanovništva i pregledom domaćinstava, i moglo bi se obavljati, između ostalog, u saradnji s univerzitetima, istraživačkim institutima i organizacijama osoba s invaliditetom. Prikupljanje podataka treba da uključuje i pitanja o programima i uslugama, kao i o njihovom korišćenju.

2. Države treba da razmotre mogućnost stvaranja banke podataka o invalidnosti, koja bi uključivala i statističke podatke o raspoloživim uslugama i programima, kao i o raznim grupama osoba s invaliditetom. Pri tom treba da vode računa o potrebi zaštite privatnosti i ličnog integriteta.

3. Države treba da pokreću i podržavaju programe istraživanja o socijalnim i ekonomskim pitanjima i o pitanjima učešća koja utiču na živote osoba s invaliditetom i njihovih porodica. Ta istraživanja treba da obuhvataju i studije o uzrocima, vrstama i učestalosti invaliditeta, raspoloživosti i efikasnosti postojećih programa i potrebi razvoja i procene službi i mera za podršku.

4. Države treba da razviju i usvoje terminologiju i kriterijume za pravljenje nacionalnih pregleda, u saradnji sa organizacijama osoba s invaliditetom.

5. Države treba da olakšaju učešće osoba s invaliditetom u prikupljanju podataka i istraživanjima. Za obavljanje takvih istraživanja, Države treba posebno da podstiču regrutovanje kvalifikovanog osoblja među osobama s invaliditetom.

6. Države treba da podržavaju razmenu istraživačkih nalaza i iskustava.

7. Države treba da preduzimaju mere za širenje informacija i znanja o invalidnosti na svim političkim i administrativnim nivoima, na nacionalnom, regionalnom i lokalnom planu.

Pravilo 14. – Formulisanje politike i planiranje

Države će obezbediti da pitanja invalidnosti budu uključena u svako relevantno formulisanje politike i nacionalno planiranje.

1. Države treba da pokreću i planiraju odgovarajuće politike prema osobama s invaliditetom na nacionalnom nivou, kao i da podstiču i podržavaju akcije na regionalnim i lokalnim nivoima.

2. Države treba da uključe organizacije invalida u donošenje svih odluka koje se tiču plana i programa namenjenih osobama s invaliditetom, ili koji utiču na njihov ekonomski i socijalni status.

3. Potrebe i problemi osoba s invaliditetom treba da budu ugrađeni u opšte planove razvoja i ne treba ih tretirati posebno.

4. Krajnja odgovornost država za situaciju u kojoj se nalaze osobe s invaliditetom ne oslobađa ostale od njihove odgovornosti. Svi oni koji su nadležni za usluge, aktivnosti i pružanje informacija u društvu treba da budu podsticani da preuzmu odgovornost da takvi programi postanu dostupni osobama s invaliditetom.

5. Države treba da omoguće da se u lokalnim zajednicama razvijaju programi i mere namenjeni osobama s invaliditetom. Jedan od načina da se to postigne mogao bi biti pravljenje priručnika ili kontrolnih spiskova i obezbeđenje programa za obuku lokalnog osoblja.

Pravilo 15. – Zakonodavstvo

Države su odgovorne za stvaranje zakonske osnove za mere čiji je cilj postizanje punog učešća i ravnopravnost osoba s invaliditetom.

1. Nacionalno zakonodavstvo, kojim su regulisana prava i obaveze građana, trebalo bi da uključuje i prava i obaveze osoba s invaliditetom. Države imaju obavezu da omoguće osobama s invaliditetom uživanje njihovih prava, uključujući i njihova ljudska, građanska i politička prava, na ravnopravnoj osnovi sa svim ostalim građanima. Države moraju da obezbede da organizacije osoba s invaliditetom budu uključene u razvoj nacionalnog zakonodavstva koje se odnosi na prava osoba s invaliditetom, kao i u stalnu procenu tog zakonodavstva.

2. Može se ukazati potreba da se zakonskim merama otklone uslovi koji nepovoljno utiču na živote osoba s invaliditetom, uključujući tu i uznemiravanje i viktimizaciju. Sve diskriminatorne odredbe uperene protiv osoba s invaliditetom

moraju biti eliminisane. Nacionalno zakonodavstvo treba da predvidi odgovarajuće sankcije za slučaj kršenja načela nediskriminacije.

3. Nacionalno zakonodavstvo koje se odnosi na osobe s invaliditetom može se javiti u dva različita oblika. Prava i obaveze mogu biti ugrađeni u opšte zakonodavstvo ili sadržani u specijalnim propisima. Specijalno zakonodavstvo za osobe sa invaliditetom može se uvesti na nekoliko načina:

- (a) usvajanjem posebnih propisa koji se bave isključivo pitanjima invalidnosti;
- (b) uključivanjem pitanja invalidnosti u zakonske propise o posebnim temama;
- (c) izričitim pominjanjem osoba sa invaliditetom u tekstovima koji služe za interpretaciju postojećeg zakonodavstva.

Možda bi najpogodnija bila kombinacija navedenih različitih pristupa. Takođe se mogu razmotriti odredbe za preduzimanje afirmativnih akcija.

4. Države mogu razmotriti uvođenje formalnih statutarnih mehanizama žalbe kako bi se zaštitili interesi osoba s invaliditetom.

Pravilo 16. – Ekonomska politika

Države su finansijski odgovorne za nacionalne programe i mere koje imaju za cilj stvaranje jednakih mogućnosti za osobe s invaliditetom.

1. Države treba da uključe pitanja invalidnosti u redovne budžete svih nacionalnih, regionalnih i lokalnih organa vlade.

2. Države, nevladine organizacije i ostale zainteresovane organizacije treba zajednički da deluju na utvrđivanju najefikasnijeg načina podrške projektima i merama relevantnim za osobe s invaliditetom.

3. Države treba da razmotre korišćenje ekonomskih mera (zajmova, oslobođenja od poreza, posebnih bespovratnih davanja, specijalnih fondova itd.) za podsticanje i podržavanje ravnopravnog učešća osoba s invaliditetom u društvu.

4. U mnogim državama bilo bi preporučljivo osnovati fond za razvoj osoba s invaliditetom koji bi mogao podržavati razne pilot-projekte i programe samopomoći na najnižem nivou.

Pravilo 17. – Koordinacija rada

Države su odgovorne za osnivanje i jačanje nacionalnih koordinacionih odbora ili sličnih organa, koji bi služili kao nacionalni centri za pitanja invalidnosti.

1. Nacionalni koordinacioni odbori ili slični organi treba da budu stalni i zasnovani na zakonskim, kao i odgovarajućim upravnim propisima.

2. Kombinacija predstavnika privatnih i javnih organizacija najpogodnija je za postizanje međusektorskog i multidisciplinarnog sastava. Predstavnici bi mogli biti birani iz nadležnih vladinih ministarstava, organizacija osoba s invaliditetom i nevladinih organizacija.

3. Organizacije osoba s invaliditetom trebale bi da imaju znatan uticaj na nacionalne koordinacione odbore kako bi se obezbedile povratne informacije o njihovim primedbama.

4. Nacionalni koordinacioni odbor treba da poseduje dovoljan stepen autonomije i sredstva za ispunjenje svojih obaveza u odnosu na odluke koje donosi. On treba da o svom radu izveštava najviše državne organe.

Pravilo 18 – Organizacije osoba s invaliditetom

Države treba da organizacijama osoba s invaliditetom priznaju pravo da predstavljaju ova lica na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Države treba takođe da priznaju i savetodavnu ulogu organizacija osoba s invaliditetom u oblasti odlučivanja o pitanjima invalidnosti.

1. Države treba da podstiču i ekonomski i na druge načine podržavaju formiranje i jačanje organizacija osoba s invaliditetom, članova njihovih porodica i/ili zastupnika. Države treba da priznaju ulogu koju te organizacije treba da imaju u oblasti razvoja politike prema osobama s invaliditetom.

2. Države treba da uspostave trajnu komunikaciju sa organizacijama osoba s invaliditetom i da obezbede njihovo učešće u razvoju vladine politike.

3. Uloga organizacija osoba s invaliditetom mogla bi se sastojati u identifikaciji potreba i prioriteta, učešću u planiranju, sprovođenju i oceni usluga i mera koje se tiču života osoba s invaliditetom, kao i formiranju društvene svesti i zalaganju za promene.

4. Kao instrument samopomoći, organizacije osoba s invaliditetom pružaju i podstiču mogućnost razvoja sposobnosti u raznim oblastima, uzajamnu podršku među članovima i međusobno informisanje.

5. Organizacije osoba s invaliditetom mogle bi ostvarivati svoju savetodavnu ulogu na mnogo različitih načina, na primer tako što će imati stalne predstavnike u agencijama koje finansira vlada, kroz rad u javnim komisijama i pružanjem stručnih znanja za razne projekte.

6. Savetodavna uloga organizacija osoba s invaliditetom treba da bude neprekidna kako bi se razvila i produbila razmena mišljenja i informacija između država i tih organizacija.

7. Organizacije treba da budu stalno zastupljene u nacionalnim koordinacionim odborima ili sličnim organima.

8. Uloga lokalnih organizacija osoba s invaliditetom treba da se razvija i jača kako bi se omogućio njihov uticaj na pitanja na nivou zajednice.

Pravilo 19. – Obuka osoblja

Države su odgovorne da obezbede adekvatnu obuku za osoblje svih nivoa koje je angažovano na planiranju i ostvarivanju programa i usluga namenjenih osobama s invaliditetom.

1. Države treba da obezbede da svi organi koji pružaju usluge u oblasti invalidnosti u okviru opštih programa osposobljavanja, princip punog učešća i ravnopravnosti treba da bude na odgovarajući način prisutan.

2. Princip punog učešća i ravnopravnosti treba na odgovarajući način da se odražava i na obučavanje stručnjaka u oblasti invalidnosti, kao i u pružanju informacija o invalidnosti u opštim programima osposobljavanja.

3. Države treba da razviju programe osposobljavanja uz konsultovanje organizacija osoba s invaliditetom, a osobe s invaliditetom treba da budu angažovane kao nastavnici, instruktori ili savetnici u programima za obuku osoblja.

4. Osposobljavanje društvenih radnika u zajednici je od velikog strateškog značaja, posebno u zemljama u razvoju. Ono treba da uključuje i osobe s invaliditetom i da obuhvata razvoj odgovarajućih vrednosti, stručnosti i tehnologija, kao i struka kojima se mogu baviti osobe s invaliditetom, njihovi roditelji, porodice i članovi zajednice.

Pravilo 20 – Nacionalno praćenje i procena programa za osobe s invaliditetom prilikom sprovođenja Pravila

Države su odgovorne za stalno praćenje i procenu sprovođenja nacionalnih programa i usluga koje imaju za cilj pružanje jednakih mogućnosti osobama s invaliditetom.

1. Države treba periodično i sistematski da procenjuju nacionalne programe za osobe s invaliditetom, kao i da šire informacije kako o osnovama, tako i o rezultatima tih procena.

2. Države treba da razviju i usvoje terminologiju i kriterijume za procenu programa i usluga namenjenih osobama s invaliditetom.

3. Ti kriterijumi i terminologija treba da budu razvijani u tesnoj saradnji sa organizacijama osoba s invaliditetom, počev od najranije faze osmišljavanja i planiranja.

4. Države treba da učestvuju u međunarodnoj saradnji kako bi se razvili zajednički standardi za nacionalne procene u oblasti invalidnosti. Države treba da podstiču nacionalne koordinacione odbore da i oni učestvuju u tome.

5. Procenjivanje raznih programa u oblasti invalidnosti treba predvideti u fazi planiranja, što će omogućiti da se proceni njihova sveukupna efikasnost u ispunjenju ciljeva određene politike.

Pravilo 21. – Tehnička i ekonomska saradnja

Države, kako razvijene tako i one u razvoju, odgovorne su za saradnju i preduzimanje mera za poboljšanje uslova života osoba s invaliditetom u zemljama u razvoju.

1. Mere za pružanje jednakih mogućnosti osobama s invaliditetom, uključujući i izbeglice osobe s invaliditetom, treba da budu stastavni deo opštih razvojnih programa;

2. Takve mere treba da budu integrisane u sve oblike tehničke i ekonomske saradnje, bilateralne i multilateralne, vladine i nevladine. Države treba da pokreću diskusiju o pitanjima invalidnosti prilikom saradnje sa drugim državama.

3. Prilikom planiranja i revizije programa za tehničku i ekonomsku saradnju, posebnu pažnju treba posvetiti efektima takvih programa na situaciju u kojoj se nalaze osobe s invaliditetom. Izuzetno je važno da osobe s invaliditetom i njihove organizacije budu konsultovani u vezi sa svim razvojnim projektima namenjenih osobama s invaliditetom. Oni treba da budu neposredno uključeni u razvoj, primenu i procenu takvih projekata.

4. Prioritetne oblasti za tehničku i ekonomsku saradnju treba da obuhvataju:

- (a) razvoj ljudskih resursa kroz razvoj stručnosti, sposobnosti i potencijala osoba s invaliditetom i pokretanje aktivnosti za otvaranje mogućnosti zapošljavanja za potrebe i uz angažovanje osoba s invaliditetom.
- (b) razvoj i širenje odgovarajućih tehnologija i znanja vezanih za invalidnost.

5. Države se takođe podstiču da podržavaju formiranje i jačanje organizacija osoba s invaliditetom.

6. Države treba da preduzmu mere za poboljšanje znanja o problemima invalidnosti među osobljem angažovanim na svim administrativnim nivoima programa tehničke i ekonomske saradnje.

Pravilo 22 – Međunarodna saradnja

Države će aktivno učestvovati u međunarodnoj saradnji vezanoj za politiku pružanja jednakih mogućnosti osobama s invaliditetom.

1. U okviru Ujedinjenih nacija, specijalizovanih agencija i ostalih zainteresovanih međuvladinih organizacija, države treba da učestvuju u razvoju politike prema osobama s invaliditetom.

2. Kad god je to potrebno, države treba da uvrste pitanja invalidnosti u opšte pregovore o standardima, razmeni informacija, razvojnim programima itd.

3. Države treba da podstaknu i podrže razmenu znanja i iskustva između:

- (a) nevladinih organizacija koje se bave pitanjima invalidnosti;
- (b) istraživačkih institucija i individualnih istraživača koji se bave pitanjima invalidnosti;
- (c) predstavnika programa na terenu i profesionalnih grupa u ovoj oblasti;
- (d) organizacija osoba s invaliditetom;
- (e) nacionalnih koordinacionih odbora.

4. Države treba da obezbede da Ujedinjene nacije i specijalizovane agencija, kao i međuvladini i interparlamentarni organi na globalnom i regionalnom nivou, uključe u svoj rad i globalne i regionalne organizacije osoba s invaliditetom.

IV MEHANIZAM ZA PRAĆENJE

1. Svrha mehanizma za praćenje je da unapredi efikasnu primenu Pravila. On će pomoći svakoj državi da odredi nivo sprovođenja pravila i meri njegov napredak. Proces praćenja treba da identifikuje prepreke i predloži prikladne mere koje će doprineti uspešnoj primeni Pravila. Mehanizam za praćenje će sagledati ekonomske, socijalne i kulturne karakteristike koje postoje u pojedinim Državama. Važan element treba da predstavlja i obezbeđenje savetodavnih usluga i razmene iskustva i informacija između država.

2. Praćenje Pravila treba da se odvija u okviru zasedanja Komisije za društveni razvoj. Za praćenje sprovođenja Pravila biće na period od tri godine imenovan specijalni izvestilac koji poseduje relevantna znanja i iskustvo u oblasti invalidnosti i međunarodnih organizacija, koji će, ako bude potrebno, biti finansiran iz vanbudžetskih sredstava.

3. Međunarodne organizacije osoba s invaliditetom koje imaju konsultativni status pri ekonomskom i društvenom savetu i organizacije koje predstavljaju osobe s invaliditetom koje još nisu formirale svoje organizacije, treba da budu pozvane da između sebe osnuju ekspertsku grupu u kojoj će organizacije osoba s invaliditetom imati većinu i koja će voditi računa o raznim vrstama invalidnosti i neophodnoj ravnopravnoj geografskoj distribuciji. Ovu ekspertsku grupu će konsultovati specijalni izvestilac i, prema potrebi, Sekretarijat.

4. Ekspertsku grupu će specijalni izvestilac podsticati da revidira, savetuje i pruža povratne informacije i predloge za unapređenje, sprovođenje i praćenje Pravila.

5. Specijalni izvestilac će slati niz pitanja državama, entitetima u okviru sistema Ujedinjenih nacija, međuvladinim i nevladinim organizacijama, uključujući i organizacije osoba s invaliditetom. Pomenuta pitanja treba da se odnose na planove za primenu Pravila u pojedinim državama. Pitanja treba da budu selektivne prirode i da obuhvataju određeni broj specifičnih pravila za detaljnu procenu. Prilikom pripremanja pitanja specijalni izvestilac treba da konsultuje ekspertsku grupu i Sekretarijat.

6. Specijalni izvestilac će težiti da uspostavi neposredan dijalog ne samo sa državama, već i sa lokalnim nevladinim organizacijama, tražeći njihovo mišljenje i komentare u vezi sa svim informacijama koje namerava da uvrsti u svoje izveštaje.

7. Odeljenje za koordiniranje politike i održivi razvoj pri Sekretarijatu, kao središnje mesto Ujedinjenih nacija za probleme invalidnosti, kao i Program za razvoj Ujedinjenih nacija, kao i druga tela i mehanizmi u sistemu Ujedinjenih nacija, kao što su regionalne komisije i specijalizovane agencije i zajednički sastanci ustanova, saradivaće sa Specijalnim izvestiocem u primeni i nadzoru nad Pravilima na nacionalnom nivou.

8. Specijalni izvestilac će uz pomoć Sekretarijata pripremiti izveštaje za podnošenje Komisiji za socijalni razvoj na njenom 34. i 35. zasedanju. Kod pripremanja ovih izveštaja, Izvestitelj treba da konsultuje panel stručnjaka.

9. Države trebaju podsticati nacionalne koordinacione odbore ili slična tela da saraduju u primeni Pravila i nadzoru. Kao središnja mesta za pitanja invalidnosti na nacionalnom nivou, ovi odbori treba da budu podstaknuti i da stvore procedure za koordinaciju nadzora nad primenom Pravila. Organizacije osoba s invaliditetom treba ohrabriti da se aktivno angažuju u procesu nadzora na svim nivoima.

10. Ako se osiguraju sredstva izvan budžeta, treba otvoriti jedno ili više mesta za međuregionalne savetnike o Pravilima kako bi pružali neposredne usluge državama, uključujući:

- (a) Organizaciju nacionalnih i regionalnih seminara o sadržaju Pravila;
- (b) Izrada smernica za pomoć u strategiji primene Pravila;
- (c) Širenje informacija o najuspešnijim načinima primene Pravila.

11. Na svom 34. sastanku Komisija za socijalni razvoj treba da osnuje radnu grupu s neodređenim brojem članova da bi ispitala izveštaj Specijalnog izvestioca i dala preporuke za usavršavanje primene Pravila. Kod razmatranja izveštaja

Specijalnog izvestioca Komisija će preko svoje radne grupe konsultovati međunarodne organizacije osoba s invaliditetom i specijalizovane agencije, u skladu s pravilima 71. i 76. Pravilnika o postupku komisija Ekonomskog i socijalnog saveta.

12. Na svom sastanku koji treba da usledi nakon okončanja mandata Specijalnog izvestioca, Komisija treba da razmotri mogućnosti bilo obnove mandata ili imenovanja novog Specijalnog izvestioca, bilo stvaranja novog mehanizma za nadzor, kao i da da odgovarajuće preporuke Ekonomskom i socijalnom savetu.

13. Države treba podstaći da daju svoje doprinose Fondu Ujedinjenih nacija za pitanje invalidnosti, kako bi se unapređivala primena Pravila.

Savet Evrope
Komitet ministara

PREPORUKA BR. R (99) 4

**Komiteta ministara državama članicama o načelima
koja se tiču pravne zaštite punoletnih osoba umanjениh sposobnosti**

*(usvojena na Komitetu ministara 23. februara 1999
na 600. sastanku zamenika ministara)*

Komitet ministara, prema uslovima propisanim u članu 15. b Statuta Saveta Evrope

Uzimajući u obzir Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 10. decembra 1948;

Uzimajući u obzir Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima od 16. decembra 1966;

Uzimajući u obzir Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda od 4. novembra 1950;

Uzimajući u obzir Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića u pogledu primene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini od 4. aprila 1997;

Uzimajući u obzir da je cilj Saveta Evrope postizanje većeg jedinstva među članicama, naročito kroz promovisanje usvajanja zajedničkih pravila u pravnim stvarima;

Primećujući da su demografske i medicinske promene dovele do povećanja broja ljudi koji, iako punoletni, nisu sposobni da štite svoje interese usled oštećenja ili nedovoljne razvijenosti ličnih sposobnosti;

Primećujući takođe da su društvene promene dovele do povećane potrebe za odgovarajućim zakonodavstvom kojim bi se obezbedila zaštita takvih osoba;

Primećujući da je zakonodavna reforma koja se tiče zaštite punoletnih osoba sa umanjениm sposobnostima, kroz zastupanje ili pomoć, već otpočela ili je u fazi razmatranja u većem broju država članica, kao i da ove reforme imaju zajednička obeležja;

Priznajući da, uprkos tome, u zakonodavstvima država članica još uvek postoje velike razlike u ovoj oblasti;

Uvereni u važnost poštovanja ljudskih prava i dostojanstva svake osobe kao ljudskog bića u ovom kontekstu;

Preporučuje vladama država članica da preduzmu ili primene u svojim zakonodavstvima i praksi sve mere koje smatraju neophodnim radi implementacije sledećih načela:

NAČELA

Deo I – Oblast primene

1. Načela koja slede odnose se na zaštitu punoletnih osoba koje, usled oštećenja ili nedovoljne razvijenosti ličnih sposobnosti, nisu sposobne da samostalno donose odluke vezane za neka ili sva pitanja o ličnim ili ekonomskim odnosima, ili da razumeju, izraze ili deluju u skladu sa takvim odlukama, i koje usled toga ne mogu da zaštite svoje interese.

2. Nedostatak sposobnosti može biti posledica intelektualnih smetnji, smetnji mentalnog zdravlja ili sličnog razloga.

3. Načela se odnose na mere zaštite ili druge pravne metode koje omogućuju takvim punoletnim osobama da imaju koristi od zastupanja ili pružanja pomoći prilikom preduzimanja takvih poslova.

4. Po ovim načelima „punoletna osoba“ znači osoba koja se smatra punoletnom prema pravu koje se primenjuje na poslovnu sposobnost u građanskim stvarima.

5. Po ovim načelima „medicinska intervencija“ znači svaki akt koji se profesionalno preduzima prema osobi iz zdravstvenih razloga. U to su naročito uključene intervencije koje se preduzimaju radi preventivne nege, dijagnostike, lečenja, rehabilitacije ili istraživanja.

Deo II – Osnovna načela

Načelo 1 – Poštovanje ljudskih prava

U odnosu na zaštitu punoletnih osoba s umanjenim sposobnostima osnovno načelo na kom su zasnovana sva ostala načela jeste poštovanje dostojanstva svake osobe kao ljudskog bića. Zakoni, postupci i praksa vezana za zaštitu punoletnih osoba s umanjenim sposobnostima moraju biti zasnovani na poštovanju njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda, uzimajući u obzir svaku kvalifikaciju takvih prava sadržanu u relevantnim međunarodnim pravnim instrumentima.

Načelo 2 – Fleksibilnost pravnih sredstava

1. Mere zaštite i druga pravna sredstva koji su na raspolaganju za zaštitu ličnih i ekonomskih interesa punoletnih osoba s umanjenim sposobnostima moraju biti dovoljno fleksibilni kako bi se obezbedio odgovarajući pravni odgovor za različite stepene nedostatka sposobnosti i različite situacije.

2. Odgovarajuće mere zaštite ili druga pravna sredstva moraju biti dostupni za hitne slučajeve.

3. Zakon mora da predvidi jednostavne i jeftine mere zaštite ili druga pravna sredstva.

4. Među različitim vrstama mera zaštite treba da postoje i takve mere koje, u odgovarajućim slučajevima, ne ograničavaju poslovnu sposobnost osobe u pitanju.

5. Među različitim vrstama mera zaštite treba da postoje i takve mere koje su ograničene na preduzimanje jednog akta bez postavljanja zastupnika ili bez postavljanja zastupnika čija ovlašćenja traju u dužem vremenskom periodu.

6. Potrebno je razmotriti uvođenje takvih mera kojima se omogućava da postavljena osoba preduzima radnje zajedno sa punoletnom osobom u pitanju, kao i mera koje uključuju postavljanje više od jednog zastupnika.

7. Potrebno je razmotriti uvođenje i regulisanje takvih pravnih aranžmana koje bi osobe koje su potpuno sposobne mogle da upotrebe za slučaj budućeg gubitka sposobnosti.

8. Potrebno je razmotriti potrebu da se izričito propiše da određene odluke, naročito one koje spadaju u svakodnevne aktivnosti ili su manje važnosti, a tiču se zdravlja ili ličnog blagostanja, mogu u ime punoletne osobe donositi oni koji takva ovlašćenja izvode iz zakona, pre nego iz sudske ili upravne mere.

Načelo 3 – Maksimalno očuvanje poslovne sposobnosti

1. Pravni okvir treba da, u meri u kojoj je to moguće, prepozna da postoje različiti stepeni nedostatka sposobnosti, kao i da se stepen nedostatka sposobnosti može menjati s vremenom. U skladu s tim, posledica mere zaštite ne treba da bude automatsko potpuno lišenje poslovne sposobnosti. Ipak, treba omogućiti ograničenje poslovne sposobnosti u onim slučajevima u kojima se ustanovi da je to neophodno radi zaštite punoletne osobe.

2. Mere zaštite naročito ne bi trebalo da automatski liše osobu u pogledu njenog prava da koristi svoje biračko pravo, ili da sačini testament, ili da pristane ili uskrati pristanak na svaku medicinsku intervenciju, ili da donosi druge odluke lične prirode uvek kada mu/joj to dopušta njegova ili njena sposobnost.

3. Treba razmotriti uvođenje takvih pravnih sredstava kojima bi se punoletnoj osobi dozvolilo da preduzima određene pravne radnje, ili pravne radnje u određenoj oblasti, čak i onda kada je pravno zastupanje u toj oblasti neophodno, uz pristanak pravnog zastupnika.

4. Kada je god to moguće, punoletnoj osobi treba da bude omogućeno da ulazi u punovažne pravne poslove manje vrednosti.

Načelo 4 – Javnost

Neprikladnost automatskog objavljivanja mere zaštite ili sličnog pravnog sredstva treba suprotstaviti zaštiti koju treba obezbediti punoletnoj osobi u pitanju ili trećim licima, i to tako da se obezbedi proporcionalnost.

Načelo 5 – Neophodnost i supsidijarnost

1. Nijedna mera zaštite punoletne osobe s umanjenim sposobnostima ne bi trebalo da se ustanovi osim onda kada je takva mera neophodna, uzimajući u obzir pojedinačne okolnosti i potrebe punoletne osobe. Mere zaštite, s druge strane, mogu biti ustanovljene uz slobodan i pun pristanak punoletne osobe.

2. Pre donošenja odluke o tome da li je ustanovljavanje mere zaštite neophodno, treba razmotriti postoje li manje formalne mere koje bi se mogle primeniti, kao i pomoć koju bi mogli da pruže članovi porodice punoletne osobe i drugi.

Načelo 6 – Proporcionalnost

1. Onda kada je mera zaštite neophodna, ona mora biti proporcionalna stepenu sposobnosti punoletne osobe i prilagođena posebnim okolnostima i potrebama pojedinca.

2. Mera zaštite treba da zadire u najmanjoj mogućoj meri u poslovnu sposobnost, prava i slobode punoletne osobe i da bude prilagođena tako da odgovara svrsi intervencije.

Načelo 7 – Pravičnost postupka i efikasnost

1. Treba da postoji pravičan i efikasan postupak putem kog se ustanovljava mera zaštite punoletne osobe umanjenih sposobnosti.

2. Tokom postupka treba da postoje odgovarajuće garancije za zaštitu ljudskih prava punoletne osobe kojima bi se sprečile moguće zloupotrebe.

Principle 8 – Pridavanje najveće važnosti interesima i dobrobiti punoletne osobe

1. Prilikom ustanovljavanja i sprovođenja mere zaštite punoletne osobe umanjениh sposobnosti, interesima i dobrobiti te osobe treba posvetiti najviši stepen pažnje.

2. Ovo načelo posebno treba primeniti prilikom odabira osobe koja treba da predstavlja ili pomaže punoletnoj osobi umanjениh sposobnosti i to tako da odabir bude zasnovan na pogodnosti te osobe da štiti i predstavlja interese i blagostanje punoletne osobe.

3. Ovo načelo takođe uključuje i potrebu da se sa imovinom punoletne osobe umanjениh sposobnosti upravlja i da se ona upotrebljava za dobrobit te osobe i za obezbeđivanje njenog blagostanja.

Načelo 9 – Poštovanje želja i afiniteta punoletne osobe

1. Tokom ustanovljavanja i sprovođenja mere zaštite punoletne osobe umanjениh sposobnosti treba otkriti, koliko je to moguće, postojeće i nekadašnje želje punoletne osobe, uzeti ih u obzir i poštovati ih.

2. Ovo načelo naročito uključuje uzimanje u obzir želja punoletne osobe u odnosu na izbor osobe koja treba da ga zastupa ili mu pomaže u donošenju odluka. Ove želje treba uvažiti u meri u kojoj je to moguće.

3. Ovo načelo takođe uključuje obavezu osobe koja zastupa ili pomaže punoletnoj osobi u odlučivanju da joj, kada god je to moguće i prigodno, da adekvatne informacije, naročito kada se radi o donošenju bitnih odluka koje se tiču punoletne osobe, kako bi ona mogla da izrazi svoj stav o tome.

Načelo 10 – Konsultacije

Prilikom ustanovljavanja i sprovođenja mera zaštite treba se konsultovati, u meri u kojoj je to razumno i izvodljivo, sa onima koji imaju bliski interes za blagostanje punoletne osobe, bilo kao njegov zastupnik, bliski član porodice ili druge osobe. Na nacionalnim zakonodavstvima je da odrede koji krug osoba treba da bude konsultovan, kao i efekte tih konsultacija, odnosno posledice njihovog odsustvovanja.

Part III – Procesni principi

Načelo 11 – Pokretanje postupka

1. Lista onih koji su ovlašćeni da pokrenu postupak za ustanovljavanje mere zaštite punoletne osobe umanjениh sposobnosti treba da bude dovoljno široka kako bi se obezbedilo da mere zaštite budu razmotrane u svim onim slučajevima

u kojima su neophodne. Ovo bi naročito moglo da se odnosi na neophodnost davanja ovlašćenja za pokretanje postupka zvaničniku ili državnom organu, sudovima ili drugoj nadležnoj instituciji javne vlasti na njihovu inicijativu.

2. Punoletna osoba treba da bude obavještena bez odlaganja na jeziku koji razume, ili na drugi način, o pokretanju postupka koji bi mogao da utiče na njenu poslovnu sposobnost, kao i na mogućnost uživanja njenih prava i interesa, osim ukoliko bi takvo obavještenje bilo očigledno bez ikakvog smisla za punoletnu osobu ili ukoliko bi moglo da ozbiljno ugrozi zdravlje punoletne osobe.

Načelo 12 – Ustanovljavanje činjenica i veštačenje

1. Treba da postoje adekvatne procedure za ispitivanje i veštačenje ličnih sposobnosti punoletne osobe.

2. Nijedna mera zaštite kojom se ograničava poslovna sposobnost punoletne osobe umanjениh sposobnosti ne treba da se ustanovi ukoliko osoba koja meru uvodi nije imala prilike da vidi lično punoletnu osobu i nije lično uverena u stanje punoletne osobe. Ovakva mera ne treba da bude uvedena ni ukoliko nije pribavljen najmanje jedan noviji izveštaj o stanju punoletne osobe sačinjen od strane stručnjaka prigodne struke. Izveštaj treba da bude u pismenoj formi, ili izdiktiran na zapisnik.

Načelo 13 – Pravo da osoba bude lično saslušana

Punoletna osoba ima pravo da bude lično saslušana tokom bilo kog postupka koji može uticati na njenu poslovnu sposobnost.

Načelo 14 – Trajanje, ponovna ocena i žalba

1. Mere zaštite treba da budu vremenski ograničene kada god je to moguće i prigodno. Posebno treba razmotriti uvođenje periodičnog preispitivanja mere zaštite.

2. Mere zaštite treba da budu preispitane kada se promene okolnosti, naročito kada se promeni stanje punoletne osobe. Mere zaštite treba da budu ukinute ako uslovi za njihovo uvođenje više ne postoje.

3. Treba da postoji adekvatno pravo na žalbu.

Načelo 15 – Privremene mere u slučajevima nužde

Ukoliko je potrebno uvođenje privremenih mera u slučaju nužde, načela 11 i 14 treba da budu primenjena koliko je to moguće s obzirom na okolnosti slučaja.

Načelo 16 – Adekvatna kontrola

Treba da postoji adekvatna kontrola nad sprovođenjem mera zaštite i nad delovanjem i odlukama zastupnika.

Načelo 17 – Kvalifikovane osobe

1. Treba preduzeti mere kako bi se obezbedio dovoljan broj adekvatno obučanih ljudi za zastupanje i pružanje pomoći punoletnim osobama umanjениh sposobnosti.

2. Posebno treba razmotriti osnivanje ili podršku udruženja ili drugih tela čija je funkcija obučavanje takvih ljudi.

Deo IV – Uloga zastupnika

Načelo 18 – Kontrola ovlašćenja koja proizlaze iz zakona

1. Treba razmotriti uvođenje mera kojima bi se osiguralo da ovlašćenja bilo koje osobe koja proističu neposredno iz zakona bez intervencije sudskih ili upravnih organa, a koja se tiču donošenja odluka ili preduzimanja radnji u ime punoletne osobe umanjениh sposobnosti, budu ograničena, a da njihova upotreba bude podložna kontroli.

2. Dodeljivanje takvih ovlašćenja ne treba da lišava punoletnu osbu njene poslovne sposobnosti.

3. Sva takva ovlašćenja treba da budu podložna izmenama i ukidanju u svako doba i to merama zaštite koje ustanovljavaju i sprovode sudovi i upravni organi.

4. Načela 8 i 10 odnose se i na ovakva ovlašćenja jednako kao i na sprovođenje mera zaštite.

Načelo 19 – Ograničenja ovlašćenja zastupnika

1. Na nacionalnim je zakonima da propišu koji su pravni akti tako izrazito lične prirode da ih ne mogu obaviti zastupnici.

2. Takođe je na nacionalnim zakonodavstvima da utvrde da li odluke zastupnika o nekim ozbiljnim pitanjima treba da budu odobrene od strane suda ili drugog organa.

Načelo 20 – Odgovornost

1. Zastupnici treba da budu odgovorni za svaki gubitak ili štetu koju prouzrokuju punoletnoj osobi s umanjениm sposobnostima tokom korišćenja svojih ovlašćenja, u skladu s nacionalnim zakonima.

2. Posebno je važno da se propisi koji se odnose na odgovornost za protivpravne akte, nepažnju ili zloupotrebe primenjuju na zastupnike i druge koji su uključeni u poslove punoletne osobe.

Načelo 21 – Naknada i troškovi

1. Nacionalno zakonodavstvo treba da uredi pitanja vezana za novčanu naknadu i nadoknadu troškova onima koji su postavljeni da zastupaju ili pomažu punoletnim osobama s umanjenim sposobnostima.

2. Može se praviti razlika između onih koji ove dužnosti obavljaju u profesionalnom svojstvu i onih koji ih obavljaju u nekom drugom svojstvu, kao i među poslovima koji se tiču ličnosti punoletne osobe i poslova koji se tiču imovine.

Deo V – Medicinske intervencije

Načelo 22 – Pristanak

1. Kada je punoletna osoba, čak i ukoliko je pod merom zaštite, sposobna da da informisani pristanak na medicinsku intervenciju, intervencija se može sprovesti samo uz njen pristanak. Pristanak treba da traži osoba ovlašćena da preduzme medicinsku intervenciju.

2. Kada punoletna osoba nije faktički sposobna da da slobodni i informisani pristanak na datu intervenciju, ona ipak može biti preduzeta pod uslovom da:

- je to u neposrednom interesu punoletne osobe, i
- dozvolu za intervenciju je dao zastupnik ili bilo koje drugo lice ili telo zakonom ovlašćeno na to.

3. Treba razmotriti mogućnost da zakonom budu propisana odgovarajuća tela ili osobe sa ovlašćenjima da odobre različite intervencije, kada punoletne osobe koje nemaju sposobnost da daju slobodan i informisani pristanak nemaju zastupnika sa odgovarajućim ovlašćenjima. Takođe treba razmotriti mogućnost da se u slučajevima određenih ozbiljnih intervencija propiše nužnost dobijanja odobrenja suda ili drugog nadležnog organa.

4. Treba razmotriti ustanovljavanje mehanizama za razrešavanje konflikta između osoba ili tela ovlašćenih na davanje ili odbijanje pristanka na intervenciju i punoletnih osoba koje nemaju sposobnost da daju pristanak.

Načelo 23 – Pristanak (alternativna pravila)

Ukoliko vlada države članice ne primenjuje pravila sadržana u stavovima 1 i 2 načela 22, sledeća pravila treba da budu primenjena:

Ukoliko je punoletna osoba pod merom zaštite prema kojoj se za određenu medicinsku intervenciju traži odobrenje organa ili osobe koja je ovlašćena zakonom da takvo odobrenje da, treba tražiti i pristanak punoletne osobe ukoliko je sposobna da takav pristanak da.

2. Ukoliko punoletna osoba nije u mogućnosti da dâ slobodan i informisani pristanak na medicinsku intervenciju u skladu sa zakonom, intervencija se ipak može izvesti ukoliko:

- je to u njenom neposrednom interesu
- i ukoliko je odobrenje dao njen zastupnik ili osoba ili telo koje takvo ovlašćenje ima po zakonu.

3. Zakonom treba propisati pravne lekove kojima bi se omogućilo osobi u pitanju da bude saslušana od strane nezavisnog javnog tela pre nego što ikakva važna medicinska intervencija bude izvršena.

Načelo 24 – Izuzetni slučajevi

1. Mogu se propisati posebna pravila u nacionalnim zakonodavstvima, u saglasnosti sa relevantnim međunarodnim instrumentima, a u vezi s intervencijama koje zbog svoje posebne prirode zahtevaju dodatnu zaštitu osobe u pitanju.

2. Takva pravila mogu sadržati odstupanje od pravila neposrednog interesa punoletne osobe, ali samo ukoliko je dodatna zaštita takva da može da minimizuje mogućnost zloupotreba i neregularnosti.

Načelo 25 – Zaštita osoba sa smetnjama mentalnog zdravlja

Prema uslovima propisanim zakonom koji se odnose na zaštitne mere, a koji uključuju nadzor, kontrolu i žalbeni postupak, punoletna osoba sa ozbiljnim smetnjama mentalnog zdravlja može biti podvrgnuta, bez njenog pristanka, intervenciji čiji je cilj saniranje ozbiljnih smetnji mentalnog zdravlja samo onda kada postoji mogućnost da će nedostatak takve intervencije izazvati teške posledice po njeno zdravlje.

Načelo 26 – Dozvoljenost intervencije u hitnim slučajevima

Kada zbog hitnosti slučaja nije moguće pribaviti odgovarajuće odobrenje ili pristanak, može se bez odlaganja izvesti svaka medicinski neophodna intervencija koja će doprineti boljitku zdravstvenog stanja osobe u pitanju.

Načelo 27 – Primenljivost pojedinih načela koja se odnose na mere zaštite

1. Načelo 8 i 10 primenjuju se na svaku medicinsku intervenciju nad punoletnom osobom umanjenih sposobnosti isto kao što se primenjuju i na mere zaštite.

2. Naročito se, u skladu s načelom 9, moraju uzeti u obzir prethodno izražene želje vezane za medicinsku intervenciju pacijenta koji u trenutku preduzimanja intervencije nije u stanju da te želje izrazi.

Načelo 28 – Dozvoljenost posebnih pravila u pojedinim pitanjima

Mogu se propisati posebna pravila u nacionalnim zakonodavstvima, u skladu s međunarodnim instrumentima, u vezi sa intervencijama koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi sprečavanja kriminala, zaštite javnog zdravlja ili zaštite prava i sloboda drugih.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

